

CAPITOLUL 6: RELATIVE COMPLETIVE CU ANTECEDENT NON-VID

În acest capitol facem un inventar al antecedentilor posibili în relativele complete (RC), urmărind totodată și unele particularități semantice și pragmatice pe care le prezintă fiecare tip de antecedent. Ilustrăm fiecare tip cu construcții relative extrase din toate subcategoriile din corpus, arătând, unde este cazul, compatibilitățile și incompatibilitățile dintre antecedent și variantele de relativizatori de care dispune limba pentru tipul respectiv de construcție.

1. SUBSTANTIV NEDETERMINAT

Substantivul nedeterminat poate fi modificat de una sau mai multe relative complete, cea mai mare extensie pe care am întâlnit-o în corpus fiind trei relative coordonate cu același nod „gază”⁴¹:

- (1) *Investiția într-un teren, într-o construcție sau într-un număr mai mare de construcții și de terenuri care formează un întreg și care pot fi considerate ca o singură investiție nu va putea fi 10% din totalul rezervelor tehnice.* (J03, 180)

În (6), relativizatorii celor două propoziții sunt diferiți:

- (2) *Wizards l-a achiziționat pe sârbul Ratko Varda și l-a numit consilier pe Patrick Ewing, jucător [ce a făcut istorie la New York], [pe care Jordan a încercat] să-l convingă să revină pe teren, dar fără sorți de izbândă.* (J04, 54)
- (3) *Cu alte cuvinte, Poșta Română își arogă dreptul de a pune la dispoziția unei companii private informații confidențiale [care nu-i aparțin], dar [care i-au fost puse la dispoziție de terți] și [asupra cărora trebuie să păstreze secretul].* (J01, 308)

1.1. Substantiv nedeterminat – prima mențiune în context

Antecedentul poate fi o expresie referențială aflată la prima mențiune în frază, ocupând diferite poziții sintactice:

◆ subiect:

- (4) Sunt jucători ce au calități tehnice destul de bune, dar depinde de cât de repede se vor adapta la noi și dacă vor emite pretenții de a evolua în prima echipă. (J04, 111)
- (5) Nu există spectacol pe litoral unde să nu fie solicitați de publicul care-i iubește. (J03, 665)

◆ obiect direct:

- (6) Dinu a menționat că nu dorește să comenteze lucruri care nu au nimic comun cu civilizația. (J04, 79)

◆ obiect indirect:

- (7) La noi în Oradea, posturile s-au dat la profesorii pensionari cu pile, la studenți cu pile, la profesori care au luat note sub 5.00, dar care au relații. (C01, 266)

◆ obiect prepozițional:

- (8) De aceea, în notarea școlară aproximarea este – în anumite limite – legitimă, ceea ce nu anulează ci, dimpotrivă, justifică stăruința [în direcția recurgerii la tehnici] prin care să se ajungă la o apreciere cât mai exactă. (AC04, 397)

◆ nume predicativ:

- (9) Dar astea sunt probleme cu care ne confruntăm și noi. (B03, 357, 98)

◆ atribut:

- (10) Părerea mea, ca om care cât de cât gândește, e că nu se poate spune PRO TV e cel mai bun, PRO TV nu știu ce sau alte posturi sunt mai slabe, mai bune, nu știu ce, nu suntem noi în măsură să spunem chestia asta. (C01, 264)

◆ complement de agent:

- (11) Domnilor de la PRO TV, românilor, veșnic amatori de știri de senzație, li s-a mai oferit acum una, și anume «invazia» mistreților pe Litoral. Dar de ce nu se întreabă nimeni care este cauza? Probabil aceeași soartă o vor avea și alte animale, cu nimic vinovate, decât că au fost alungate de minți bolnave care au căsăpît pădurea. (C01, 265)

♦ circumstanțial:

- (12) *T.P. e gata să angajeze Filmex și P. Studioul de film al Ministerului Culturii în ecranizarea „Omul cu cioc și gheare”. Ce-i drept, abia din iunie **care** vine.* (B01, 23)

♦ pivot al unei inserții incidentale:

- (13) *În acest sens, unii autori fac distincție între: gândirea „întâmplătoare” constând în sesizarea soluției unei probleme în mod aparent întâmplător, [în situații **care** nu au legătură cu o reflecție premeditată], și care este rezultatul unor minți neliniștite, căutătoare, gândirea spontană, impulsivă – activitate mentală declanșată de necesitatea adoptării unei soluții imediate, fără multă analiză și variante de soluționare.* (AC04, 216)

În numeroase exemple, în poziție de subiect al unui verb existențial, nominalului nedeterminat antecedent al relativei *i* se asociază un *și* adverbial care îl modalizează, referentul GN nedeterminat fiind astfel o posibilitate dintr-un set.

- (14) *Există, cum am văzut mai înainte, și viziuni **care** gândesc domeniul literaturii din perspectiva a mai multor genuri decât cele trei.* (AC03, 360)
- (15) *Au fost și zile **când** mă chinuiam să pictez deși mă lăsam uneori că nu mă puteam concentra mai ales că mă gândeam mult la prietenul meu.* (B10, 233)

Același efect se obține și în absența adverbului, cu un circumstanțial cumulativ:

- (16) *Dar în cadrul prozei sunt incluse, pe lângă proza artistică, texte **care** nu aparțin propriu-zis literaturii: proza istorică, didactică (lucrări științifice, descrieri de călătorii, critica, publicistica), oratorică, epistolară etc.* (AC03, 358)

Antecedentul substantiv nedeterminat poate fi multiplu, relativa modificând astfel toți membrii enumerării:

- (17) *Există și critici și teoreticieni **care** cred că literatura de astăzi a depășit posibilitatea distribuirii ei în genuri.* (AC03, 370)
- (18) *Rolurile decizionale au în vedere calitatea de întreprinzător, capacitatea de rezolvare a disfuncționalităților, responsabilitatea de a aloca resurse și capacitatea de a negocia, ce se realizează prin inițierea de activități, de strategii și tactici **care** să conducă la schimbare.* (AC01, 277)

Antecedentul relativei poate avea și alți modificatori, pe lângă relativă. Cele mai numeroase situații sunt cele în care determinantul e un adjectiv. Relativa e întotdeauna ultimul determinant din serie:

(19) *Corpuri geologice **ale căror** forme și dimensiuni variază...* (AC02, 02, 9)

Antecedentul poate fi multiplu, fiecare termen al coordonării având determinanți adjectivali:

(20) *Au un relief plat, pe care se dezvoltă coline abisale și munți vulcanici submarini **care** pot avea partea superioară rețezată și **pe care** se pot instala recifi.* (AC02, 142, 44)

Relativa poate fi izolată de antecedent, în (21) preferându-se adiacența predicat-subiect în favoarea celei dintre antecedent și relativă:

(21) *Există radicali în UDMR **care** susțin un fel de stat în stat, cu legislativ și executiv proprii, totuși deghizate sub denumiri mai puțin tranșante.* (B01, 235, 37)

Antecedentul relativei poate domina o expresie referențială, ceea ce face destul de dificilă identificarea corectă a antecedentului²; diferența de număr dintre cele două nominale și marca de plural a relativului fac posibilă lectura neambiguă:

(22) *De asemenea, în unele situații, produsul încorporează și [elemente de creație] **a căror** estimare, deși este mai dificilă, trebuie avută în vedere în evaluarea activității considerate.* (AC04, 203)

Ambiguitatea se evită tot prin acord, și în situațiile când substantivul nedeterminat se află încadrat într-o structură complexă (de exemplu, GPrep dominat la rândul lui de un GN):

(23) a. *În strânsă legătură cu ideea precedentă trebuie subliniat că nici o metodă de evaluare nu este aplicabilă, cu rezultate acceptabile, fără să fie adaptată contextului în care este utilizată, cu referire la: vârsta elevilor (cu implicații asupra structurii și duratei probei), obiectivele urmărite, ceea ce determină alegerea conținutului de verificat, natura conținuturilor verificate și obiectivele corespunzătoare acestora, [tipul de decizii] ce urmează a fi **luate** ș.a.* (AC04, 318)

b. *Pe lângă spectacolul interactiv „Singurătatea vampirului“, din 26 octombrie, va avea loc [o interesantă expoziție de imagini și texte] **ce surprind** activitatea celui care a fost B.L.* (J02, 208)

1.2. Substantiv nedeterminat – anaforic

Mult mai numeroase sunt situațiile în care substantivul nedeterminat antecedent al unei relative completive este o anaforă. El poate relua prin același lexem o expresie referențială din matrice, în enunțuri de tip ecuațiv ($x = y$):

- (24) *Informațiile de natură internă sunt **informații** care circulă prin canalele formale și neformale în și între fiecare componentă organizatorică.* (AC01, 315)
- (25) *Informațiile de natură externă sunt **informații** ce circulă între organizație și celelalte componente ale sistemului social.* (AC01, 316)
- (26) *Relațiile dintre cei trei participanți la activitatea de control sunt **relații** care au un puternic caracter comunicațional.* (AC01, 306)

Termenii ecuației se pot afla în propoziții diferite, în relație de subordonare contextuală, ca în definiția de sub (27):

- (27) *Hărți litofaciale. Sunt **hărți** care redau variațiile caracteristicilor litologice și ale condițiilor de sedimentare pentru depozitele aparținând anumitor subdiviziuni stratigrafice.* (AC02, 83, 31)

Uneori, mai ales în definițiile din lucrări cu caracter didactic, copula poate lipsi, fiind reprezentată grafic printr-o linie de pauză sau antecedentul relativei și relativa se află în paranteză:

- (28) *Predica – **tip de adresare în care** posibilitatea de contraargumentare și manifestare critică sunt reduse sau chiar anulate; specifică instituțiilor puternic ierarhizate.* (AC01, 152)
- (29) *Semiotica (**termen care** apare mai întâi la John Locke în secolul XVII și apoi în scrierile lui C.S. Peirce la începutul secolului nostru) este celălalt nume al unei științe pe care Saussure a numit-o semiologie și care își propunea să studieze semnele de orice natură, inclusiv cele lingvistice.* (AC03, 225)

Reluarea unui nominal se poate face la distanță, când între expresia referențială concepută inițial ca antecedent și relativă se află și alte expresii referențiale susceptibile de a fi antecedentii propoziției relative. Pentru a evita interferențele referențiale, locutorul reia nucleul GN complex, întotdeauna nedeterminat. Uneori, interferențele se pot rezolva prin acord, în cazurile de mai jos, însă, există un alt nume cu aceeași marcă de gen, care ar putea fi interpretat drept antecedent (*deformare, organizație*):

- (30) *Folosirea acestei metode are avantajul că permite observarea desfășurării în timp a procesului de deformare, **observare care** nu este posibilă în natură, dată fiind durata foarte mare a proceselor de deformare naturale. (AC02, 11, 11)*
- (31) *Angajatul competent nu comunică la întâmplare sau după bunul său plac, ci conform unei anumite strategii, atât în ceea ce privește actul de comunicare în sine, cât și strategia existentă la nivelul organizației, **strategie care** are rolul de a crea o imagine pozitivă asupra acesteia. (AC01, 260)*
- (32) *Chiar și cel mai elementar schimb de idei este pus în imposibilitatea de a se desfășura din cauza practicilor de a-i atribui conotații complotiste, țeluri ascunse, **practică**³ ce nu e departe de intoleranța regimurilor totalitare. (J03, 505)*
- Antecedentul relativei poate fi un sinonim al unui nominal din matrice (33) sau un hiperonim (34-39):
- (33) *În intervențiile mele critice din acest spațiu de ziar am folosit chiar termenul poliție lingvistică, **noțiune ce**, observ, s-a reluat în cazul Pruteanu. (J02, 205)*
- (34) *Moralitate, conștiință... sunt **termeni ce** lipsesc din dicționarul lor. (J03, 508)*
- (35) *Mandatul domnului Adrian Costea este valabil până la 13 mai 2000, **dată la care** va expira. (J01, 359)*
- (36) *Diana Mocanu nu a prins finala la 100 m spate, unde deține titlul olimpic și recordul european, a sosit ultima la 50 m și s-a clasat doar a cincea la 200 m spate, **probă la care** la Sydney uimea lumea cucerind titlul olimpic. (J03, 374)*
- (37) *Notele, ca și alte mijloace (litere, culori), utilizate pentru aprecierea rezultatelor școlare, sunt **simboluri căroră** li se atribuie anumite semnificații, privind nivelul rezultatelor învățării. (AC04, 393)*
- (38) *Gustul, vocația creatoare, intuiția devin **valori pe care** critica nu le mai poate ignora. (AC03, 114)*
- (39) *- de congruență / necongruență, **postură care** comunică intensitatea cu care o persoană este implicată în ceea ce spune sau face interlocutorul. (AC01, 216)*

Uneori, hiperonimul este un termen vag (40) folosit ca termen secund al unei propoziții ecuative și are rolul de a asigura legarea sintactică a componentei rematice.

- (40) *Caracteristicile de personalitate individuale, de educație, experiență de viață etc. sunt **elemente care** trebuie luate în considerare în interpretarea corectă a limbajelor neverbale.* (AC01, 239)

În alte situații, antecedentul relativei este un nume cu sens general, care ar putea fi considerat, într-o accepție mai largă, *hiperonim pentru circumstanțe*; mecanismul acestei anafore este de tip asociativ (interlocutorul va reface verigile raționamentului: evenimentele descrise se petrec într-un interval de timp):

- (41) *Ni se deschide magazia cu alimente, unde ne băgăm nasul prin frigider și facem câteva muștrări cu privire la muștele prezente acolo, **țimp în care** cei patru colegi filmează și fotografiază de zor.* (J03, 377)
- (42) *La un moment dat, inspectorul P.A. Călescu l-a auzit pe patron gândind cu voce tare: „ceva parcă, totuși, nu este în regulă cu controlul’ asta“, **moment în care** am decis din ochi că ar fi cazul să spălăm putina, până nu ne ia la întrebări.* (J03, 378)

Circumstanța pe care o rezumă anaforicul poate fi și *cauză* sau *scop*:

- (43) *Absenții au avut, din nou, un seminar la Giurgiu, **motiv pentru care** nu au venit dimineață la ședință, cu toate că întrunirea de la Giurgiu începea la ora 13:00.* (J03, 244)
- (44) *Cum să mai atragă atenția cohorței de condeieri de pripas prin atâtea redacții, în ipostaza de biete hiene **dezgropătoare de leșuri, scop pentru care** nu se simte în nici un fel nevoia vreunei instrucții și nu se impune nici interdicția scrierii cu literă mare în mijlocul cuvântului...* (J02, 113)
- (45) *Astfel, Instituția Președinția României are **rolul de a veghea la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice, scop în care** exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate.* (AC01, 360)

În unele situații, saturarea referențială se face printr-un mecanism asociativ care face apel la un fond cultural de cunoștințe (*cultural background*); de exemplu, numele propriu Wimbledon „activează“ în mintea interlocutorului care împărtășește acest fond cultural cu vorbitorul, sintagma „turneul de tenis“, făcând astfel posibilă interpretarea anaforei și a sensului relativei:

- (46) *Numele său rămâne legat de gazonul de la Wimbledon, **turneu pe care** l-a câștigat de trei ori.* (J03, 206)

Un tip foarte frecvent de relativă cu antecedent nedeterminat este cel în care nominalul nedeterminat are sens vag și se referă la o secvență amplă de evenimente pe care o rezumă. Credem că nominale de acest tip joacă rolul unor anafore de „transfer“, cu rolul pragmatic de reglare a informativității, funcționând ca un pivot de relansare a enunțului care a devenit prea amplu pentru a putea fi procesat de către interlocutor; sintactic, nominalele de acest tip sunt apozii⁴:

- (47) *În demersurile sale naratologice, prin modul de a concepe povestirea, Greimas se întâlnește cu unele puncte de vedere susținute de Tzvetan Todorov, Claude Bremond și Gérard Genette, făcând astfel joncțiunea cu domeniul poeziei. **Fapt care** n-are de ce să surprindă, pentru că modelele de inspirație semiotică sunt astfel prezente în orice tip de demers având ca obiect literatura: în poetică, retorică, hermeneutică, stilistică, teoria și analiza textului etc. (AC03, 259)*
- (48) *Cea mai mare parte a celor care au rămas fără un loc de muncă au migrat în agricultură, unde productivitatea muncii este de aproape trei ori mai mică decât în industrie, **fapt ce** a condus la reducerea eficienței economice și a veniturilor populației pe ansamblul societății românești. (J01, 615)*

În (53), nominalul antecedent al relativei declanșează doar o digresiune, face posibil un comentariu, fiind pivot al unei inserții incidente:

- (49) *Dacă Bulgaria va primi invitația să adere la NATO cu ocazia summitului de la Praga, **lucru de care** suntem convinși, acest eveniment va marca începutul unei etape dificile pentru țara noastră. (J03, 146)*

1.3. Considerații statistice □ i concluzii

Relativele complete cu antecedent substantiv nedeterminat nu sunt foarte numeroase în corpusul nostru și foarte probabil așa stau lucrurile în general, în limba actuală. **Singurii relativizatori pe care i-am identificat în construcții cu acest tip de antecedent sunt: care, ce, unde și când.** Am calculat procentul lor de ocurență în raport cu construcțiile care au același relativizator (procent I) și ponderea antecedentului în totalul relativelor complete (procent II):

Relativizator	Număr de construcții	Procent I (după relativizator)	Procent II (în total RC)
<i>care</i>	174	6%	4,72%
<i>ce</i>	45	7,5%	1,28%
<i>unde</i>	6	8,1%	0,16%
<i>când</i>	9	13%	0,24%
Total	234	–	6,4%

Tabelul 10 – Ponderea antecedentului S. nedet.
în microcorpusul relativelor complete

În ciuda relativei lipse de popularitate în ansamblul RC, exemplele cu antecedent substantiv nedeterminat sunt suficient de bogate (în total, 234 de construcții) permițându-ne identificarea unor tipuri recurente în toate cele patru subcategorii. Rezumăm în continuare observațiile prilejuite de examinarea corpusului.

Din punctul de vedere al relativizatorului, cel mai frecvent întâlnite sunt relativele cu *care*, urmate de relativele cu *ce*. Cifrele absolute trebuie însă nuanțate cu observația că în cadrul relativelor complete cu *ce*, antecedentul nume nedeterminat apare mai frecvent decât în cazul relativelor cu *care*. Comparând relativele cu *ce* și *care* sub aspectul trăsăturilor [+ animat], constatăm că în cazul relativelor cu *ce* 5% dintre antecedenti au trăsătura [+ animat], iar relativele cu *care* modifică antecedenti cu această trăsătură în proporție de 15%.

În privința relativizatorilor adverbiali, frecvența mai mare este explicabilă prin constrângerile lexicale la care este supusă selecția antecedentului: el nu poate fi decât substantiv.

În cazul lui *când*, antecedentul este fie un nume care denumește intervale de timp: *nopti, zile, clipe, dată*,

(50) *Dar, totuși, aceste felicitări vin ceva mai devreme decât ar fi trebuit, Comitetul Director al FMI urmând să ia în discuție prelungirea acordului stand-by cu România abia la 31 mai (dată când expiră extensia tehnică).* (J01, 752),

fie un nominal abstract compatibil cu dimensiunea temporală: *situații, cazuri*:

- (51) *Sunt situații când cineva îți refuză publicarea unui drept la replică, și atunci trebuie să-și asume... și să meargă.* (C03, 53)
- (52) *Sunt rare situații când infractorul practic ajunge la această stare de a agresa victima în momentul comiterii faptelor.* (C05, 13)
- (53) *Au fost cazuri când au refuzat chiar și vile amplasate în Poiană, preferând în cele din urmă să cumpere un teren.* (J04, 116)
- Relativele cu *unde* modifică un nominal cu sens spațial (54), (55) sau abstract⁵ (56) – (58):
- (54) *Vedem centrul istoric, cu clădirile, și aici, foarte bine puse în valoare, cu terase unde o mulțime de studenți stau de vorbă în fața unei beri.* (B03, 994, 75)
- (55) *Lume multă, atentă în întunericul răcoros, iar pe margini și mai la vale – tonete de unde puteai cumpăra mâncare de orice fel, bere și vin.* (B03, 1008, 10)
- (56) *Nu există [spectacol pe litoral] unde să nu fie solicitați de publicul care-i iubește.* (J03, 665)
- (57) *Corupție unde personaje principale sunt marii aleși ai neamului sau persoane cu înalte funcții în stat.* (J03, 666)
- (58) *Însă din analiza lor rezultă că o treime sunt în textile și încălțăminte, sectoare unde se lucrează în lohn și se dau cele mai mici salarii.* (J01, 913)

În ceea ce privește tipologia acestor relative complete, examinarea datelor permite identificarea a două categorii:

- a) relative al căror antecedent este o expresie referențială aflată la prima mențiune în context;
- b) relative al căror antecedent este o reluare prin același lexem sau o expresie anaforică a unei expresii referențiale (sau a unui eveniment) introduse deja în situația de discurs.

Aceste deosebiri structurale sunt reflex al unor deosebiri semantice între cele două tipuri de antecedenti. Cei din prima categorie sunt nominale care permit o lectură non-specifică, de tip „proprietate“ sau „specie“⁶. Specificarea referinței lor se va face prin relativa cu rol de modificator, în același fel în care se poate realiza prin adjectiv. Nu întâmplător, relativa poate fi coordonată cu un adjectiv dependent de același centru:

(59) *De menționat și faptul că sunt cronofage, utilizând mult timp, și neconvenabile pentru elevi timizi sau care elaborează mai lent răspunsul.* (AC04, 269)

În cea de-a doua categorie, substantivul nedeterminat este un element anaforic intermediar, de „transfer“, pentru că sursa referențială primară a anaforicului relativ este de fapt expresia referențială pe care antecedentul doar o rezumă. Așadar, deși din punct de vedere sintactic aceste relative sunt complete, sub aspect semantic au statutul unor construcții periferice, care adaugă informație unor elemente deja specificate prin alte mijloace în context. De altfel, vom vedea, singura deosebire dintre aceste relative și relativele periferice constă în inserția antecedentului.

Anticipând observația pe care o vom face în legătură cu frecvența foarte redusă a antecedentului substantiv nedeterminat în relativele periferice, ne putem întreba de ce se manifestă acest contrast:

(60) *Poate că există câini care dorm, ca și oamenii, pe spate, cu labele în sus, cu gura larg deschisă.* (B02, 184)

(60') **? Poate că există câini, care dorm, ca și oamenii, pe spate, cu labele în sus, cu gura larg deschisă.*

Enunțul (60') este nereperabil, pentru că substantivul nedeterminat *câini* induce lectura de tip *proprietate, specie*, iar existența unor referenți de acest tip nu trebuie afirmată în mod explicit. O altă interpretare a anomaliei de sub (60') poate fi formulată în termeni de încălcare a *legii informativității*. După Ducrot, 1972, *apud* Moeschler și Reboul, 204: „orice enunț *A*, dacă e prezentat ca sursă de informație, induce sensul subînțeles că destinatarul ignoră *A*, ori chiar, eventual, că ar fi mai degrabă așteptat *non-A*. (*subl. n.*, M.G.)“, ceea ce, în cazul lui (60') ar conduce la anularea presupuziției existențiale.

Și în alte contexte sintactice, expresia referențială fără determinant în lectură de tip „proprietate“ conduce la enunțuri absurde („*zgomot ca de scaun*“):

(61) *S-a auzit un zgomot înfundat, apoi un altul, mai puternic, ca de scaun care se răstoarnă.* (B05b, 13)

(61') *?? S-a auzit un zgomot înfundat, apoi un altul, mai puternic, ca de scaun, care se răstoarnă.*

Diferența dintre (62) și (62') constă în relația anaforică diferită dintre antecedent și relativ: decupajul referențial e diferit (v. și *supra*, Cap. 3, analiza în termenii lui Wilmet):

- (62) *De azi înainte ferește-te de femei care se bâlbâie când sunt nervoase, își spuse.* (B02, 185)
- (62')? *De azi înainte ferește-te de femei, care se bâlbâie când sunt nervoase, își spuse.*

2. SUBSTANTIV CU DETERMINANȚI „SLABI“

2.1. Articolul nehot□rât

2.1.1. Substantiv propriu determinat nedefinit

Deși substantivul propriu poate fi folosit în unele condiții cu articol nedefinit și modificat de o relativă⁷, din păcate, în corpusul nostru nu am identificat decât două exemple care ilustrează această situație: (63) și (64). În (64), lectura relativei este ambiguă. Nefiind un determinant unic al numelui, relativa ar putea avea și lectură periferică. Punctuația, așa cum am mai arătat, nu este un argument forte în interpretarea tipului de relativă, așadar, încadrăm construcția de mai jos în categoria RC, cu unele rezerve.

Dată fiind amploarea materialului pe care l-am avut în vedere – aproximativ 8000 de construcții relative – și identificând numai două construcții de acest tip, putem conchide că această ipostază a antecedentului este foarte rară, însă nu putem face nici un fel de considerații statistice în această privință.

- (63) *Atunci când ești, însă, în afara Alianței, poți fi ținta unor presiuni enorme nu atât ale Iugoslaviei, cât mai ales ale unei Rusii care, de la o săptămână la alta, pare tot mai preocupată să-și recapete statutul de superputere.* (J01, 502)
- (64) *O adevărată lovitură pentru Rusia a fost aceea că a devenit sursă alternativă de petrol pentru o Americă tot mai dornică de țiței dar care nu se mai poate baza pe resursele din Orientul Mijlociu.* (J02, 147)

Relativa completivă care modifică un substantiv cu articol nehotărât poate fi unicul determinant sau se poate găsi în serie de coordonate (extensia maximă în corpusul nostru este de trei relative coordonate):

- (65) *Orice lectură, oricât de întemeiată pe cunoștințe istorice ar fi ea, e o lectură condiționată de existența cititorului într-o lume care-i este proprie și care implică un anumit stadiu de dezvoltare lingvistică, atitudini, convingeri, valori specifice, prezente în mod reflex în conștiință.* (AC03, 42)
- (66) *Exista și până acum o lege care dădea dreptul la replică... e o lege, e-adevărat, care are... e din 1958, dar care era în vigoare și care spunea așa...* (C03, 30)

În privința pozițiilor sintactice pe care le ocupă antecedentul, observăm și în acest caz o varietate de realizări:

◆ subiect:

- (67) *Dacă la Brașov există o fântână a cărei apă a început să devină caldă, adică termală, și de culoare roșiatică adică, înseamnă că ar trebui chemați de urgență specialiștii de la geologie.* (C01, 64)

◆ obiect direct

- (68) *La castelul de la Krakai, care are o anvergură ce amintește castelul teutonilor de la Malbork, se ajunge trecând punți succesive pe malul unui lac imens.* (B03, 658, 72)

◆ obiect prepozițional:

- (69) *Pe de-o parte, un ton de pesimism inadmisibil pentru un partid care ia locul trei la alegerile locale.* (C04, 119, 146)

◆ atribut:

- (70) *Am putea spune că suntem în prezența unei limbi în care orice enunț este agramatical în momentul enunțării sale.* (AC03, 267)

◆ nume predicativ:

- (71) *Ce este comunicarea? Este o întrebare la care au încercat să ofere răspuns toți autorii literaturii de specialitate. Definițiile sunt numeroase și diferite.* (AC01, 27)

◆ circumstanțial:

- (72) *Se învârte robinetul și țâșnește apa, caldă, opărită, iar asta într-o vreme când era oprită în tot orașul.* (B05a, 101)

◆ apozitie:

(73) *Românii n-au apă caldă pentru că se întâmplă să se fi născut într-o țară unde e totul posibil: hoția pe față, disprețul față de contribuabil, o țară unde în clipa când treci de majorat și se lipește pe frunte, ca un stigmat: bun de plată.* (J01, 697)

Antecedentul relativei poate fi multiplu; în (75), unul dintre termenii coordonării este substantiv determinat definit, celălalt nedefinit:

(74) *Finețea – folosirea unor cuvinte sau expresii prin care se exprimă într-un mod indirect gânduri, sentimente, idei.* (AC01, 127)

(75) *Dragă, Pro Tv, urmăresc acuma la televizor «Povești adevărate», pe Pro Tv Internațional. Sun din Israel. Aș dori să anunțați un număr de cont sau adresa unde se poate trimite bani, să putem ajuta pe fetița care are cancer la ochi. Mulțumesc foarte mult!* (C01, 457)

Nominalul antecedent este uneori un GN complex:

(76) *José Saramago, prezentat de un funcționar ca „our Noble prize“ a transmis un mesaj de solidaritate scriitoricească și umană care a depășit repede morga impusă de prezentatorul care, la sfârșitul cuvântării, i-a spus lui Saramago doar „our Noble prize“.* (B03, 468, 21)

Antecedentul se poate afla la distanță de relativă, dacă relativizatorul este subordonat unui grup complex:

(77) *E așezat pe o colină din vârful împădurit al căreia se vede Marea Baltică.* (B03, 391, 79)

2.1.2. Substantiv determinat nedefinit – uz anaforic

Ca și substantivul nedeterminat, substantivul determinat nedefinit poate funcționa ca antecedent al unei relative complete atât ca expresie referențială – prima mențiune în context, cât și ca reluare sau anaforă a unei expresii referențiale menționate anterior. În cazul substantivului determinat nedefinit, raportul dintre cele două ipostaze este invers față de raportul observat la substantivul nedeterminat: sunt mai numeroase situațiile în care e prima mențiune și mai slab reprezentate cazurile când e anaforic.

a) **reluare prin același lexem**

Remarcăm în exemplele de sub (78) și (79) că reluarea lansează un nou enunț, antecedentul relativei fiind suspendat din punct de vedere sintactic. Termenul reluat poate fi un substantiv nedeterminat, determinat nedefinit sau definit:

(78) *Stă doar și se holbează la consens. **Un consens** ce lui i se arată de-a dreptul dubios.* (B02, 608)

(79) *...două ore mai târziu s-a produs tragedia. **O tragedie** care putea fi evitată!* (J03, 411)

(80) *E doar o mașină roșie acolo, **o mașină pe care** n-o mai văd după ce fac duș.* (B03, 392, 40)

b) **ecuații tautologice**

Am numit formula din exemplul de mai jos ecuație tautologică, însă trebuie să precizăm că termenii sunt doar aparent echivalenți; sub aspectul extensiunii sunt diferiți, relativa modificând termenul secund al ecuației:

(81) *Din păcate, lumea de azi este **o lume în care** dacă nu dai nu dă.* (B10,757)

În categoria AC din corpus am întâlnit câteva definiții care au o structură similară, dar termenul secund al definiției este o anaforă a termenului definit (de cele mai multe ori un hiperonim):

(82) *Noțiunea de teoria literaturii denumește astăzi **o disciplină care** înglobează principiile și metodele cercetărilor specializate.* (AC03, 153)

(83) *Doisprezece martie. **O zi în care** poți cunoaște o femeie.* (B02, 136)

(84) *Dezbaterea – o formă a comunicării în care nu sunt implicate structuri evaluative (...).* (AC01, 156)

(85) *Un tip crustal reprezintă **un segment de crustă care** prezintă caracteristici geologice și geofizice similare.* (AC02, 139, 43)

Substantivul cu articol nehotărât poate fi nucleu al unei apozitii complexe (baza ei e o altă apozitie):

(86) *Mă hotărâsc să încerc: sun la Primarul General, Viorel Lis. **Un mediocru care** s-a trezit din viceprimar, responsabil cu strânsul gunoiului, în fruntea unei capitale europene, atunci când Emil Constantinescu a făcut din primarul Ciorbea, prim-ministru.* (B01, 101, 19)

Primul termen al ecuației, cel care se definește, poate fi rematizat, postpus hiperonimului antecedent al relativei:

(87) *O disciplină care prezintă legături cu geologia structurală este geomorfologia.* (AC02, 18, 13)

Uneori, primul termen al ecuației este un pronume deictic. De remarcat aici acordul predicatului din relativă cu sursa referențială a antecedentului:

(88) *Deci eu sunt o persoană care am câine, și am un mesaj pentru cei care spun că iubesc câinii, câinii de pe stradă.* (C01, 246)

2.1.3. Substantiv determinat nedefinit – prima mențiune

Cele mai numeroase sunt exemplele în care substantivul antecedent este o expresie referențială menționată pentru prima oară în context. Din punct de vedere semantic, nominalul determinat nedefinit poate fi un obiect particular, neidentificat, dar identificabil prin intermediul relativei completive sau poate fi folosit cu sens generic. Cel mai frecvent, în exemplele din corpus este nominalul determinat nedefinit folosit cu sens specific:

(89) *Fac „Războiul...” “într-un moment în care spiritele de groță se încing așa cum subomul s-a născut câțiva ani înainte ca minieritul să ni se surpe tuturor în cap.* (B01, 250, 38)

(90) *Chipul zâmbitor al lui John Edwards, britanicul prezentat duminică ziariștilor ca fiind reprezentantul unei firme ce va salva Banca Internațională a Religiiilor, apare pe un site peste care scria cu litere mari: AVERTISMENT.* (J01, 341)

(91) *Încă mai simțea în creier amețea aceea insuportabilă și o moli-ciune ce voia parcă să-i rețeze picioarele, să-l facă să se prăbușească la pământ ca o cârpă udă.* (B02, 535)

Uzul generic este mai slab reprezentat:

(92) *În lumea ei de acasă, o femeie care intra neînsoțită într-un bar și își comanda băutură era fie o bețivă, fie o prostituată în căutare de clienți.* (B07, 80)

(93) *Un ministru care și-ar fi compromis în așa hal instituția ar fi demis rapid.* (B01, 75, 16)

Referentul la care trimite nominalul poate avea existență reală sau virtuală. Când antecedentul relativei⁸ este un nume din cea de-a doua categorie, de regulă predicatul relativei⁸ este la modul conjunctiv:

(94) *I-a fost greu până a găsit **un pictor care să-i reproducă tabloul pe o bucată de etamină apretată.*** (B02, 178)

(95) *Singura problemă o ridică Adrian Ilie, care a plecat de la Valencia și nu a găsit încă **o echipă la care să se transfere.*** (J03, 172)

Sub aspect lexical, antecedentul determinat nedefinit desemnează:

➤ nume de profesii sau de categorii sociale (fie ca primă mențiune, fie ca reluare a unui nume propriu) în majoritatea cazurilor cu uz specific: *un jucător, un soldat, un ofițer, un șofer, o asistentă, un țăran, un fotbalist, un pictor, un întreprinzător, un educator, un pensionar* etc.:

(96) *L-au ridicat și l-au dus la sediul Miliției, iar de aici la București, unde spune el, căpitanul, care îl ancheta i-a pus pistolul în gât, de față fiind **un ofițer pe care l-a recunoscut de curând.*** (J03, 205)

➤ naționalități: *un sârb, un român, o daneză*:

(97) *Dar să revin la Sașa – **un sârb care a urmat regia la București și pe care războiul din fosta Iugoslavie l-a împiedicat să meargă acasă.*** (B01, 117, 20)

➤ concepte și nume abstracte specificate prin intermediul determinanțului propozițional: *o noțiune, un proces, un demers, o istorie, o formă de discurs, un structuralism*:

(98) *Jean Rousset, alături de Georges Poulet, Jean Pierre Richard, Jean Strobinski aparțin și ei structuralismului, dar unui structuralism **pe care l-am putea numi tematic sau intuitiv.*** (AC03, 146)

➤ genuri și specii, nume de rudenie, nume „relaționale“ sau colective (utilizate atât generic, cât și specific): *un om, un copil, un bărbat, o femeie, o doamnă, un cetățean, o soție, un partid, un popor, o populație* etc.:

(99) *Mai este o domnișoară, și a fost un băiat **care... s-a evaporat.*** (C04, 117, 98) – uz specific

(100) *Vali Ionescu e ca un băiat **căruia i se ia jucăria.*** (B01, 346, 57) – uz generic

Exemplul de mai jos e interesant pentru că numele de rudenie desemnează de regulă referenți unici. Am arătat *supra* (Cap. 3, § 3.1) că sunt și situații în care relația nu e unică. Aici, articolul nehotărât nu impune lectură specifică, ci una generică pe care am putea-o numi subiectivă; în termenii lui Wilmet, 1986, particularizarea pe care o operează relativa restrânge extensiunea de la valoarea maximă la una particulară, iar extensivitatea nominalului e actuală și nu universală:

(101) *Lași după tine două, trei cărți, o soție care doarme cu veioza aprinsă și, într-o noapte ca oricare alta, te convingi brusc că nimic nu este cu adevărat important, cele mai puțin importante fiind concepțiile tale despre lume, destin, credință etc.* (B05a, 55)

➤ conversiuni de la pronume sau adjective, derivate postadjectiveale: *un mediocru, un naiv, un ceva, o moliciune, un neastâmpăr, o analfabetă*:

(102) *Am iubit satul foarte mult dar am rămas cu unele vise spulberate și asta se datorește unora din sat, prieteni. Crezând ca un naiv ce am fost în tot ceea ce mi s-a spus cu afecțiunea prefacerii prieteniei.* (B10, 646)

Uneori, statutul de cuantificator al articolului nehotărât este mai pregnant, impunând relativei o lectură „consecutivă“:

(103) *Chiar de 1 Mai. După demonstrație, stând dinaintea ei, cu o pancartă masivă subsuoară, i-a zis cu un glas pe care ea nu-l va uita niciodată: „Marto, zi-i ce vrei, nu-mi pasă. Eu mă duc cu asta“.* (B02, 86)

Același efect se poate obține cu forma de plural a articolului hotărât:

(104) *Îmi, îmi spuneți ă: niște lucruri care adică ă: ă: ă: îi numiți sindicat pe unul care nu e legal constituit.* (C04, 128, 157)

2.2. Adjective pronominale □ i cardinale

Pe lângă articolul hotărât, în categoria determinanților slabi intră adjective pronominale și numerale (cuantifică extensia nominalului). Facem precizarea că am încadrat în această categorie doar unele adjective pronominale nehotărâte: (*alt, vreun, atât(a), cutare, câțiva, orice, fiecare* etc.), cantitativele *mulți, puțini*, numeralele cardinale „slabe“, în ipostazele fără articol demonstrativ și adjectivele negative, având în vedere,

pe lângă statutul lor semantic de cuantificatori existențiali, universali, numerici sau nedefiniți care modifică extensiunea nominalului, o anumită proprietate distribuțională a acestora: lângă acești determinanți numele apare fără morfem de determinare și toți sunt antepuși substantivului: ex.: *doi copii / *copii doi, fiecare copil / *copil(ul) fiecare*.

În legătură cu pronumele posesiv, precizăm că acesta a fost inclus în categoria determinanților de tip adjectival, pentru că el nu afectează substantivul în sensul selecției morfemelor de determinare, se poate asocia atât cu substantive determinate definit, cât și nedefinit sau nedeterminate, întocmai ca adjectivele calificative:

(105) a. *opiniile sale / o opinie a sa / opinii ale sale*

b. *ale sale opinii_*

(106) a. *opiniile ferme / o opinie fermă / opinii ferme*

b. *fermele opinii_*

Posesivele pot fi asimilate adjectivelor, cu atât mai mult cu cât ni se pare mai convenabil să considerăm că româna nu are o paradigmă pronominală posesivă, ci doar realizări adjectivale posesive, determinanți fie ai numelui, fie ai pronumelui semiindependent: *copilul meu / al meu*.

În consecință, nu am urmărit în mod special distribuția lui în relație cu antecedentii relativei, mai ales că este destul de rară ocurența pronumelui semiindependent *a(l)* + posesiv ca antecedent al unei RC. În corpus am întâlnit un singur exemplu de acest tip, care cu greu poate fi acceptat ca relativă completivă⁹:

(107) a. ? *Și-ai mei care nu mai îmi sunt buni, ăia care mi i-ai luat tu până așa, sunt din spandex.* (C04, 84, 124) – citire „restrictivă” – RC

b. *Și-ai mei, care nu mai îmi sunt buni, ăia care mi i-ai luat tu până așa, sunt din spandex.* – citire apozitivă – RP

Selectăm și în această secțiune câteva dintre cele mai reprezentative construcții din corpus și facem unele considerații statistice privind ansamblul determinanților slabi.

Adjectivul **alt** funcționează fie ca unic determinant, fie asociat cu articolul nehotărât, cu un determinant adjectival sau cuantificator numeric:

(108) *Șefii unor instituții din administrația centrală și alte persoane care dețin funcții echivalente cu cea de ministru sau secretar de stat au, de asemenea, dreptul la pașaport diplomatic.* (J01, 391)

- (109) *Știi că o altă etimologie care mi-a generat mari probleme a fost la dulf, pentru că nu... da, nu se prea nu e de găsit.* (C04, 116, 98)
- (110) *Ești un post foarte bun și cred că ai fi și mai și dacă ai da și mai multe filme pentru copii precum „Monstrul sacru“ sau alte filme frumoase pe care le-ai avut.* (C01, 97)
- (111) *Pe lângă aceste proiecte, există alte 15 proiecte care vor face obiectul de studiu din partea autorităților Comunității franceze și Regiunii Valonia, în vederea finanțării lor într-o perioadă viitoare.* (J03, 278)

Adjectivele nehotărâte *orice / oricare*, cuantificatori universali nu pot apărea simultan cu articolul nehotărât, însă acceptă determinanți adjectivali sau pot lua extensie asupra unei serii de nominale coordonate, ca în exemplul de sub (114):

- (112) *În fond, orice om care scrie se află în situația unui traducător: gânduri multe, cuvinte după posibilități!* (B08, 175)
- (113) *Dar dacă acceptăm că semiotica e o metaștiință sau un metalimbaj, urmează că orice studiu literar riguros, condus cu metode ferme și bine determinate care admite organizarea structurală a operei pe nivele de sens, e un studiu semiotic.* (AC03, 255)
- (114) *Orice sistem sau ansamblu de semne care permite exprimarea sau comunicarea; în sens strict, reprezintă o instituție universală și specifică umanității, care comportă caracteristici proprii.* (AC01, 90)

Spre deosebire de *orice*, care e invariabil, adjectivul *oricare* are flexiune completă:

- (115) *El îi poate însă interesa și pe elevii și profesorii de liceu, venind în întâmpinarea oricărui cititor care dorește să se familiarizeze cu problemele teoretice ale literaturii.* (AC03, 02)

În aceleași configurații (cu sau fără alți determinanți adjectivali, dar obligatoriu fără articol nehotărât) funcționează și adjectivele *câtiva*, *vreun*, *fiecare*, *mulți*, *un*:

- (116) *Afară se vede că ar fi vreme bună, după câteva zile în care a plouat.* (B10,828)
- (117) *La 2 noaptea nu e aproape nimeni în gara Brașov, doar câtiva pasageri și câtiva oameni fără casă sau infirmi care-și găsesc adăpost aici.* (B03, 471, 18)

- (118) *Liliana, gășca lui cea albă, își întinde din când în când gâtul ca pentru a înghiți vreun nod ce-i alunecă anevoios prin esofag.* (B02, 607)
- (119) *Și spune un lung șir de vorbe, menit să convingă fiecare om care și-a pus speranțele în el, că nu va fi ușor, dar că într-o zi va fi mai bine.* (B01, 271, 41)
- (120) *Ei au avertizat, de asemenea, că vor executa 10 ostatici pentru fiecare membru al comandoului care va fi ucis sau rănit de poliție.* (J03, 312)
- (121) *Și spune un lung șir de vorbe, menit să convingă fiecare om care și-a pus speranțele în el, că nu va fi ușor, dar că într-o zi va fi mai bine.* (B01, 271, 41)
- (122) *Cu toate acestea, unele observații asupra fenomenelor care țin de domeniul geologiei structurale au fost efectuate încă din antichitate.* (AC02, 20, 14)
- (123) *Aș dori ca și în orașul nostru, fiindcă suntem mulți pensionari care suntem¹⁰ cu pensii foarte mici, să se înființeze un asemenea magazin.* (C01, 249)

Cu unele rezerve, încadrăm în clasa nominalelor cu determinant slab o grupare cu statut cvasi-locuțional, care funcționează ca antecedent al relativelor cu *cât* adverbial:

- (124) *Atâta vreme cât ești cunoscut, și ești într-o emisiune, și te duci și muncești sau cerșești, ai parte de niște bani.* (C01, 395)

Numeralul cardinal cuantifică numeric nominalul antecedent al relativei:

- (125) *Eu am două camere unde este expusă pictura mea.* (B10, 379)
- (126) *Există peste 2000 de enzime cunoscute care au nevoie de zinc pentru a funcționa.* (J03, 283)

Adjectivul negativ reduce extensitatea nominalului la zero, fiind tot un determinant slab:

- (127) *Cornel Dinu a precizat, luni, că în contractul său nu este prevăzută nici o clauză care să ducă la demiterea sa în cazul necalificării.* (J03, 409)

Același efect de cuantificare și de selecție modală în relativă se înregistrează și în cazul adjectivului *singur*:

(128) *Nu exista un singur om în facultate care să-l fi citit de bună voie pe Borges.* (B05a, 52)

Alături de seria de mai sus, am inclus în clasa determinanților slabi și adjectivele *cutare* și *destul*:

(129) *El era tratat ca o progenitură superioară, capabil să discute cu invitații și rațiunile anxioniste ale cutărui stat și rațiunile cutărui compromis comercial care-l zvârlise pe un pictor în arena obiectelor și a acțiunilor tip avangardă, (...)* (B09, 06)

(130) *Deși plouă, sunt destui temerari care au ales să stea pe punte.* (B03, 370, 64)

2.3. Considerații statistice □ i concluzii

Relativele complete care modifică un substantiv determinat cu articol nedefinit sunt destul de numeroase în corpus. Ca și în cazul substantivului nedeterminat, relativizatorii compatibili cu acest antecedent sunt *care*, *ce*, *unde* și *când*. Prezentăm în *Tabelul 2* distribuția celor 398 de construcții în funcție de relativizator și ponderea lor în cadrul relativelor complete care au ca operator relativizatorul respectiv.

Relativizator	Număr de construcții	Procent I (după relativizator)	Procent II (în totalul relativelor complete)
<i>care</i>	345	11,8 %	9,37%
<i>ce</i>	33	5,5 %	0,89%
<i>unde</i>	17	22,9 %	0,46%
<i>când</i>	3	4,3 %	0,08%
Total	398	–	10,81%

Tabelul 2 – Distribuția după relativizator și ponderea în total RC

Remarcăm și aici constrângerile lexicale la care este supus antecedentul relativelor cu *unde* și *când* – substantivele denumesc intervale de timp (*o vreme, o zi, o seară*), respectiv locative cu sens concret (*un magazin, un liceu, un loc, o stațiune, o țară, o parte, o râpă, o platformă*) sau abstract (*un număr de cont, un teritoriu, un botez, o formațiune [politică]*):

(131) *În orice caz, am făcut o formațiune unde ați avut unde veni.* (C04, 268, 146)

În exemplul de mai jos, antecedentul relativei cu *unde* este substantivul *cursă* (sportivă) care se asimilează unui locativ, datorită unui sem din componență: (cf. DEX, 1996, 253: „întrecere care constă în parcurgerea unei anumite distanțe, pe un traseu dinainte stabilit...“):

(132) *Medalia de bronz cucerită de Camelia Potec la 400 m liber în ultima zi a Campionatelor Europene de natație de la Berlin, la capătul unei curse unde nu a văzut nimic din cauza apei care i-a inundat ochelarii încă de la plecare, s-a adăugat „argintului“ câștigat tot de ea cu o zi înainte și „bronzului“ reușit de Dragoș Coman la 400 m liber în prima zi a întrecerilor.* (J03, 664)

În cazul lui *ce* și *care*, antecedentul pe care îl reiau poate fi atât animat, cât și inanimat. Dintre cele 33 de construcții, 18,8% (6 construcții) au antecedent animat sau care poate fi asimilat unui animat, funcționând cu rolul semantic de Agent (*o lume, un vierme, un naiv, o clasă politică, o firmă*¹¹). În relativele cu *care*, 34,5% dintre antecedenti au trăsătura [+animat]. Desigur, cifrele nu pot avea valoare absolută, pentru că depind și de categoria din corpus, de registrul stilistic, cât și de tema enunțurilor excerptate. Totuși, aceste cifre pot da sugestii în legătură cu concurența dintre cei doi relativizatori în privința relației cu această trăsătură a antecedentului¹².

În *Tabelul 3* prezentăm preferința fiecărui tip de relativizator pentru antecedentii cu determinanți slabi (în afară de articolul nehotărât). În *Tabelul 4*, am înregistrat rezultatele calculului privind ponderea tuturor determinanților slabi ai numelui în totalul relativelor completeive.

Relativizator	Determinant					
	Adj. nehotărât		Adj. negativ		Numeral	
	Nr. constr.	Procent ¹³	Nr. constr.	Procent	Nr. constr.	Procent
<i>care</i>	61	2,1%	2	0,06%	22	0,8%
<i>ce</i>	3	0,5%	–	–	–	–
<i>unde</i>	–	–	–	–	2	2,7%
<i>când</i>	1	1,4%	–	–	–	–
<i>cât</i>	7	58,3%	–	–	–	–
Total	72		2		24	
98						

Tabelul 3 – Antecedenti cu determinant slab (adjective)

relativizator	construcții	Procent I (după relativizator)	Procent II (în total RC)
<i>care</i>	436	15%	11,85%
<i>ce</i>	36	6%	0,97%
<i>unde</i>	19	25,7%	0,51%
<i>când</i>	4	5,8%	0,10%
<i>cât</i>	7	58,3%	0,19%
Total	502	–	13,64%

Tabelul 4 – Ponderea antecedentilor cu determinanți slabi în microcorpusul RC

Deocamdată, nu putem formula o concluzie în privința preferinței relativelor complete față de natura antecedentului substantival pe care îl modifică, însă putem observa în acest stadiu al descrierii noastre că antecedentii cu determinant slab sunt de două ori mai numeroși decât cei nedeterminați: 14,2 % vs. 6,7 %. Dintre determinanții slabi, articolul nehotărât este privilegiat (asociat unui substantiv fără determinanți sau cu determinanți adjectivali sau prepoziționali) față de adjectivele nehotărate, negative și numerale: 11,4% vs. 2,8%.

3. SUBSTANTIV CU DETERMINANȚI „TARI“

Determinanții „tari“ ai numelui sunt: articolul hotărât, adjectivele demonstrative, adjectivul nehotărât *tot* (cuantificator universal) și numeralele „tari“ – cuantificatorii de ordine numerică (*primul, ultimul*), numeralul cu articol demonstrativ *cel* și unele adjective cu valoare de cuantificator de unicitate: *singurul, unicul*.

3.1. Articolul hotărât

Substantivul însoțit de morfem de determinare definită se referă la indivizi identificabili pornind de la clasa pe care o reprezintă numele (lectură specifică) sau la ansamblul unei clase (lectură generică). Ambele lecturi sunt posibile cu relativa completivă ca modifier al numelui. În absența relativei, însă, în lectură specifică, numele nu poate fi prima mențiune în context, așadar putem spune că în aceste condiții, RC este un complement obligatoriu al substantivului articulat hotărât.

De altfel, substantivul cu articol hotărât (însoțit sau nu de determinanți adjectivali sau prepoziționali) este cel mai frecvent antecedent al relativelor complete. El poate ocupa orice poziție sintactică și sunt posibile toate combinațiile formale și funcționale între antecedent și relativizator¹⁴. În *Tabelul 5* am înregistrat numărul de construcții din corpusul nostru, repartizate după relativizator (procentele reprezintă și aici ponderea în cadrul pozițiilor cu același relativizator).

Relativizator	Nr. de construcții	Procent I (după rel.)	Procent II (în total RC)
<i>care</i>	1840	63,33%	50,01%
<i>ce</i>	184	30,46%	5%
<i>când</i>	36	51,42%	1%
<i>unde</i>	37	50%	1%
<i>cât</i>	2	16,66%	0,05%
<i>cum</i>	12	100%	0,3%
Total	1945	–	52,86%

Tabelul 5 – Ponderea antecedentului S. det. definit în microcorpusul relativelor complete

Și antecedentul substantiv determinat definit poate avea determinanți adjectivali sau prepoziționali, precum și serii coordonate de relative:

- (133) *...ele încep și se și sfârșesc o dată cu ea, **o dată cu nemaipomenitul eveniment care se cere transcris pe hârtie.*** (B03, 289, 05)
- (134) *Stau cu gândurile mele și **cu starea mea în care aștept că poate mâine ceva se va schimba și în viața mea, dar greu, foarte greu, în a se schimba ceva.*** (B10, 831)
- (135) *Literaturexpress, **trenul literaturii cu care am călătorit de la Lisabona la Moscova și de pe al cărui** traseu am publicat, săptămânal, o corespondență în „Observator cultural“, a ajuns la Hanovra în 20 iunie.* (B03, 493, 128)
- (136) *Iar când individul dispăru în mulțimea de pe stradă, își pipăi înfrigurat „**chimirul**“ **belgian pe care-l primise împreună cu ajutoarele de după Revoluție și în care își ținea buletinul de identitate și banii pe marfă.*** (B02, 113)

Relativa completivă poate fi în coordonare cu o „relativă redusă“ – o construcție participială:

(137) *Astfel, plasamentele în acțiuni **ale societăților** necotate la bursă sau **care nu sunt tranzacționate pe alte piețe supravegheate** (ex.: Rasdaq) nu trebuie să depășească 10% din valoarea activelor nete ale unui fond.* (J01, 190)

Cele două relative coordonate de sub (138) au același antecedent, dar distanța dintre antecedent și cea de-a doua relativă este foarte mare (prima relativă domină o subordonată conjuncțională), astfel încât locutorul pierde din vedere adevăratul antecedent și face acordul cu ultimul element din grupul prepozițional: *securității* (sg.) în loc de *măsurile* (pl.), cum impune logica enunțului. Un indiciu în plus că *măsurile* a fost gândit inițial ca antecedent este cliticul *le* din prima relativă, care dublează relativul și conține marca de plural.

(138) *Această nouă reglementare face parte [G_{Prep} dintre [G_N măsurile [G_{Prep} de sporire a securității]]] [**pe care**, Statele Unite încearcă [să le; impună după atentatele de la 11 septembrie]] și [**care** are drept scop împiedicarea eventualelor tentative de deturnare a aeronavelor].* (J04, 51)

Patru relative coordonate reprezintă extensiunea maximă a coordonării întâlnite în corpus; propozițiile au același antecedent, iar relativizatorii sunt în poziții sintactice diferite:

(139) *Este **legea din care** țărăniștii și liberalii și-au făcut stindard, **pentru care** au curs un ocean de vorbe și râuri de cerneală, **pentru care** CDR și PDSR s-au înfruntat de când se știu, **pe care** proprietarii și chiriașii o așteaptă de ani în șir.* (J01, 283)

În (140), cele două subordonate relative au, sub aspect lexical, același antecedent, dar el este repetat, pentru că extensiunea nominalului este diferită: *comunicare₂ ≠ comunicare₁*, pentru că relativa completivă a operat asupra extensității lui. De obicei, în structuri simetrice de acest tip, pentru a evita repetiția, se preferă pronumele semiindependent *cel*, de asemenea un frecvent antecedent al relativelor complete.

(140) *Această **comunicare neformală** cuprinde două componente principale: **comunicarea₁ ce are loc prin canalele neformale create spontan și comunicarea₂ pe care o realizează managerii în afara contextului impus de structura organizatorică.*** (AC01, 335)

Numeroase sunt și ipostazele substantivului definit de anaforic al unui nume propriu:

(141) *Mai povestește că e vecin cu Peter Esterhazy, **cunoscutul prozator maghiar pe care** l-am văzut în gara Fredrichstrasse. (B03, 499, 119)*

(142) *Cel mai simpatic mi se pare estonul Peter Sauter, **amicul care mă întreba la Madrid de Ceaușescu**. (B03, 331, 34)*

Antecedentul relativei de sub (143) este apozitie având ca bază subiectul vid *pro*; verbul din relativă e în concordanță cu trăsăturile acestuia (persoana I pl.):

(143) *Pornim astfel, pe jos, scriitorii care avem recital în această seară, împreună cu Thomas Wohlfahrt și câteva dintre fetele din „comandament“, spre Primărie. (B03, 565, 109)*

Apoziția poate avea ca bază o altă propoziție relativă, mai exact re pozi ționează extensitatea delimitată de antecedent și relativă, în (144), demonstrativul *cel* și subordonata relativă dependentă de el:

(144) *Am acordat acele diplome și medalii omagiale [GD celor [GC care au fost prezenți la manifestare]], **persoanelor care** ne-au onorat cu prezența. (J03, 441)*

Antecedentul relativei poate fi o descriere definită – anaforă asociativă; în (145), *terasa* și *băiatul* au fost introduse în discurs cu determinant nedefinit, *terasa* (menționată deja) are și un angajat care *servește berea*, așadar numele *fata* poate fi introdus cu morfem de determinare definită de la prima mențiune:

(145) *În varianta mea, un băiat care face mici pe-o terasă de periferie se-ndrăgostește de fata care servește berea. (B01, 23, 11)*

Deși sub aspect sintactic relativa completivă este de cele mai multe ori un determinant obligatoriu, care saturează o valență combinatorie a GD, sub aspect semantic ea poate uneori avea o contribuție minimă la modificarea extensității antecedentului. În (146), din punct de vedere semantic, relativa este o tautologie, însă pragmatic, ea se interpretează ca o implicatură, interlocutorul reface verigile lipsă, pauza, reluarea (și contextul anterior) îl conduc spre concluzia că starea subiectului nu este potrivită pentru acțiunea pe care o întreprinde:

(146) *Aici, brusc, căpitanul Rezniciuc și-a amintit că trebuia să ia legătura cu cineva din personalul hotelului care lucrează noaptea, așa că, aflat în starea... **în care** se afla, a intrat în garderoba discotecii pentru a-l invita pe cel în cauză la o audiere, în zilele următoare. (J01, 336)*

În (147 a), este perfect sinonimă cu un atribut pronominal (147 b):

(147) a. *Prin evaluare se stabilește calitatea informației, gradul de veridicitate pe care îl are și măsura în care se poate conta pe ea.* (AC01, 343)

b. *Prin evaluare se stabilește calitatea informației, gradul ei de veridicitate ~~pe care îl are~~ și măsura în care se poate conta pe ea.*

Remarcăm că acest tip de antecedent poate selecta și alți relativizatori față de cei selectați de antecedentii nedeterminați sau cu determinant slab: relativizatorilor *care, ce, când, unde* li se adaugă *cât și cum*.

(148) *Rămâne să-l vedem la televizor, ca să mai putem hălădui puțin prin orașul a cărui celebră piață centrală e reconstruită abia în secolul al XIX-lea.* (B03, 579, 45)

(149) *Un timp, urmări trecătorii ce pășeau grăbiți, absenți, cu ochii roșii de nesomn.* (B02, 594)

(150) *Edorta Jimenéz este un poet mereu sobru, încruntat, nu cred că l-am văzut în toată călătoria zâmbind, deși am discutat pentru prima dată chiar în ziua când am ajuns la Lisabona.* (B03, 752, 108)

(151) *Ar urma apoi un party organizat la cafeneaua unde citesc Moret și Porlan.* (B03, 993, 48)

(152) *Acest lucru m-a determinat să mă adresez Dumneavoastră, nădăjduind că în perioada cât voi lipsi veți avea răgazul necesar de a reflecta și a decide.* (B08, 29)

(153) *Funcție de modul cum se produce reducerea grosimii, efilarea poate fi primară sau secundară.* (AC02, 178, 50)

Selecția relativizatorilor adverbiali depinde de natura lexicală a antecedentului. Relativizatorul *când* este selectat de substantive care denumesc intervale de timp: *în / (de) pe vremea, în clipa, în momentul, în perioada, în ziua, (de) pe timpul* sau circumstanțe: *în situația, în cazul*:

(154) *Sunt după timpu' când era și ea grăsană.* (C04, 191, 24)

(155) *Dar vremurile când vedeai vanele de aur, groase cât degetul, sclipind în pereții galeriilor, au trecut de mult.* (J01, 693)

(156) *Dragă PRO TV, de la 5 ani de când ai sărbătorit înființarea ta, din nefericire ai cam avut o cădere. Sunt puțin emoționat. Dar ce mă bucură este că ai lăsat această inițiativă de a asculta într-un mod constant părerea oamenilor.* (C01, 371)

- (157) *Păi e bine, da-n **situația când** io știu dacă-l mai fac pe-al doilea ochi risc de-a orbi mai degrabă-l accept pe unul măcar să...* (C04, 188, 30)
- (158) *I-a dat băiatu ăla cincizeci de mii **în eventualitatea cazului când** să-ntoarce să ia vrun taxi sau să nu mai stea așa, și l-am dus și io la medici de familie.* (C04, 189, 31)

Adverbul *unde* e selectat de antecedenti cu sens spațial, foarte frecvent substantivul *loc* (aproape 30% dintre antecedenti RC cu *unde*):

- (159) *I se dădea ocazia să-și demonstreze că **locul unde-i** fusese dat să trăiască 44 de ani, așa urât și greu cum trăise, era singurul acasă pentru ea, chiar dacă de multe ori îl detesta și își făcea o vină că n-avusese curajul, ca alții, să-l părăsească.* (B07, 19)
- (160) *Nu este mai puțin adevărat că și la București se spune că polițistul este ministru de interne **în intersecția unde** a fost trimis să dirijeze circulația.* (J01, 921)
- (161) *În spate e **magazia de unde** dezertorul fură mâncare.* (B01, 225, 35)

În unele contexte, antecedentul relativei cu *unde* este un nominal asimilat din punct de vedere semantic unui locativ:

- (162) *Și totuși casa ne-a fost naționalizată conform **procesului-verbal unde** se înscrie ca oră a complectării 24, deși la acel ceas din noapte nu se prezentase nimeni pentru așa ceva.* (B08, 101)
- (163) *Deplasarea în interesul serviciului se poate face ori la invitația unui omolog, a unei instituții de stat, a unei organizații non-guvernamentale, cu o reputație mai presus de orice bănuială, ori din bugetul **instituției unde** activează acesta.* (J01, 923)

Ca operator al relativei complete, adverbul *cât* funcționează cu sens temporal, de durată, interval de timp, așadar antecedenti săi vor avea această specificare lexicală:

- (164) *Ai profitat **de timpul cât** am dormit și-acum faci pe nevinovatul.* (B05b, 47)
- (165) *Acest lucru m-a determinat să mă adresez Dumnezeuvoastră, nădăjduind **că în perioada cât** voi lipsi veți avea răgazul necesar de a reflecta și a decide.* (B08, 29)

Adverbul relativ *cum* este selectat aproape exclusiv de substantivele *modul* și *felul*; în corpusul nostru, acestea sunt singurele nominale iden-

200

tificate ca antecedenți ai RC cu adverbul *cum*, distribuite astfel: 67% *modul* și 33% *faptul*.

- (166) *Mă doare **modul cum** este chinuită limba română în toate mijloacele mass-media.* (C01, 403)
- (167) *Domnule președinte, o întrebare legată de o dezbatere pe care noi am avut-o ieri la ministerul de externe și în care s-a vorbit foarte mult despre imaginea României și despre **felul cum** România știe să apară în întâlniri internaționale.* (C04, 244, 150)

În privința relativizatorului *ce*, facem observația că și în cazul în care antecedentii sunt substantive cu morfem al determinării definite, repartiția lor în funcție de trăsătura [+animat] confirmă tendința afirmată în literatura de specialitate: 11,4% dintre antecedenți sunt nume cu trăsătura [+animat], *ce* substituit pentru animate fiind folosit mai ales în scris, cu precădere în stilul poetic sau prețios.

O mare parte a exemplelor în care relativul *ce* are ca antecedent un nume animat provin din categoriile Ac, B, și J ale corpusului:

- (168) *Tarifele de primă se stabilesc în funcție de natura imobilului în care se află imobilul, numărul persoanelor ce locuiesc împreună cu asiguratul și etajul la care se află apartamentul.* (J03, 487) – reproducere a textului unui contract de asigurare
- (169) *Cartea îngerilor nu este o carte pentru copii, cum ar părea la prima vedere, ci pentru copilul ce trăiește în fiecare adult.* (J03, 498) – *ce* este probabil preferat în acest context pentru poeticitatea exprimării.

Am identificat, însă, câteva exemple și în categoria C:

- (170) *Publicarea rectificării sau a replicii nu împiedică **persoana ce** se consideră lezată să se adreseze instanțelor judecătorești competente pentru acordarea de despăgubiri...* (C03, 37) – intervenție a unui politician într-un talk-show.
- (171) *În numele tuturor portarilor de la școlile din România, țin să spun **la doamna ce** astăzi a fost mesajul, greșește toată lumea ce gândește, pentru că ar trebui atunci însoțitor la fiecare persoană care intră în școală.* (C01, 293) – intervenție telefonică a unei persoane mai puțin instruite, care știindu-se ascultată de foarte mulți telespectatori ține să se exprime mai „elevat”; probabil *ce*, invariabil, rezolvă aici și problema acordului cu antecedentul în D (analitic, în formula locutorului).

3.2. Adjective pronominale □ i numerale

Dintre antecedentii „tari“, cel mai frecvent sunt asociați substantivului modificat de relativa completivă demonstrativele și adjectivul nehotărât *tot*. Distribuția lor în funcție de relativizatori se află în *Tabelul 6*:

Relativizator	Determinanți – nr. de construcții			
	Adj. dem.	Adj. <i>tot</i>	Numeral	Adj. <i>singurul</i>
<i>care</i>	65	32	26	6
<i>ce</i>	6	–	–	–
<i>unde</i>	1	2	3	–
<i>când</i>	–	–	8	–
<i>cât</i>	–	1	1	–
<i>de</i>	–	1	–	–
Total	72	36	38	6
	152			

Tabelul 6 – Distribuția determinanților tari (fără articol hotărât) după relativizator

Predomină numeric adjectivul demonstrativ, determinant deictic, care poate fi asociat unui nume fără alți determinanți sau cu determinanți adjectivali.

Demonstrativul precedă substantivul sau este postpus acestuia. Am propus mai sus o coindexare diferită pentru relativa care modifică un nominal cu demonstrativ în funcție de poziția acestui determinant adjectival, pentru a sublinia că în (172) relativizatorul își procură referința de la antecedent prin intermediul demonstrativului – anaforic intermediar – construcția având un oarecare grad de redundanță:

(172) *Am iubit satul până în acest moment, dar izolarea_i aceasta_i în care_i mă aflu și oamenii care nu sunt așa cum am crezut eu, ci sunt egoiști și cu ciudă pe mine și pe mama, mă face să-l urăsc.* (B10, 651)

În situațiile în care demonstrativul este antepus, substantivul nu are morfem de determinare definită, așadar demonstrativul, pe lângă rolul deictic, cumulează și rolul de indicator al clasei la care se referă numele:

(173) *În ce departamente sau în ce sectoare sunt angajate [acele persoane]_i ă: care_i fac obiectul diferendului. Ă, deci cei care sunt în acel sindicat, care ă: spun că ar trebui să rămână aici și de care spun că sunt funcționari publici?* (C04, 111, 156)

Rolul demonstrativului antepus rămâne același și în construcții în care numele are și alți determinanți:

- (174) *Aș dori ca acum, în pragul unei triste aniversări, să-mi exprim părerea de rău pentru ce s-a întâmplat anul trecut în Statele Unite, pentru [acei semeni ai noștri]_i care_i au murit nevinovați.* (C01, 234)
- (175) *Fie că vom vota urechile, fie zâmbetul, fie ciocul, votăm, de fapt, [aceeași ectoplasmă roșu-albăstruię]_i care_i stăpânește România nu de zece ani, ci de o jumătate de veac...* (J01, 354)
- (176) *În cazul părinților incestuoși și [al celorlalte persoane]_i care_i, profitând de autoritatea lor asupra minorului, întrețin relații sexuale cu acesta, pedeapsa va fi cuprinsă între 15 și 18 ani.* (J03, 331)

Numeralul și adjectivul nehotărât *tot* au aproape aceeași frecvență ca determinanți ai numelui antecedent al relativelor complete. Adjectivul *tot* este un cuantificator universal care ia extensie asupra nominalului, extensitatea lui (cf. Wilmet, 1986) fiind apoi delimitată de întregul ansamblu: *cuantificator + nominal + relativă*:

- (177) *Mai mult decât atât, vreau să te felicit pentru toate programele pe care le dai și aș vrea cât mai mult să dai mai multe filme bune.* (C01, 92)
- (178) *Așa, pentru organizarea de către partid a ă: tuturor șmecherilor care trebuiau să aplaude ă: pe tovarășu, la aeroport.* (C04, 100, 73)
- (179) *În toți anii de¹⁵ trecură, doar din povestirile martorilor la spectacole, ale actorilor și regizorilor care au colaborat cu centrul am aflat câte ceva (...)* (J03, 627)

Nominalul poate avea și alți determinanți, fără ca relația semantică dintre antecedent și relativă să fie afectată:

- (180) *Ei știu să profite cu succes de toate cercetările lui Valéry, Saussure și Jakobson, ale lingvisticii structurale și ale semioticii într-un demers ce urmărește regândirea dintr-o perspectivă imanentă a tuturor problemelor de construcție și organizare pe care le ridică textul literar.* (AC03, 205)
- (181) *Or, se pare că el crede în toate gogoșile colectiviste, anti-liberale și anti-individuale cu care propaganda socialistă și comunistă, liberă în țările libere, l-a intoxicat încă din adolescență.* (B03, 538, 58)

Menționăm aici și gruparea cu caracter cvasi-locuțional în care intră *tot*, în construcții cu valoare de circumstanțial concesiv în care poate fi acceptată și relativa completivă, pentru că nominalul este totdeauna articulat hotărât:

- (182) *...eu cred că un singur lucru trebuie să-l menționăm acolo. Că Alianța pentru România, **cu tot orgoliul care-l are**, este dispusă să participe la o construcție politică nouă.* (C04, 66, 146)
- (183) ***Cu toate limitele pe care** le prezintă și problemele pe care le generează, sistemele de apreciere a rezultatelor școlare reprezintă mijloace și acțiuni necesare și utile, dar perfectibile, în ansamblul activităților pe care le comportă educația.* (AC04, 421)

Numeralele pe care le considerăm determinanți „tari“ ai numelui sunt numeralele cu demonstrativul *cel*, care acționează asupra extensiunii nominalului în mod similar cu adjectivul demonstrativ sau cu numeralele ordinale care primesc morfeme de determinare: *primul, ultimul*.

- (184) ***Din cele trei autocare cu care** am venit la hotel abia se umple jumătate.* (B03, 373, 87)
- (185) ***Este cea de-a șasea nuntă pe care** o văd astăzi, remarcă italianca.* (B02, 82)
- (186) *Este **prima victorie pe care** campioana o obține în deplasare în această ediție a diviziei A.* (J02, 74)
- (187) *În primăvara anului 2000, când am fost invitat să conferențiez chiar la literaturWERKstattberlin, am cunoscut și restul echipei de organizare, am discutat unele detalii și am adus în țară **ultimele hârtii de care** participanții aveau nevoie (întreaga operațiune presupunând – vai! – și multă birocrăție).* (B03, 459, 07)

Când nominalul are sens spațial sau temporal, RC poate avea relativizator adverbial:

- (188) *E **primul loc unde** la micul-dejun se mănâncă o așa-zisă mâncare caldă.* (B03, 1002, 100)
- (189) *Rusia e **primul loc unde** am văzut oamenii bând pe stradă.* (B03, 999, 92)
- (190) *Însă **din prima clipă când** pusese piciorul pe asfaltul parizian, toate acestea îi apăruseră ca o corvoadă, o pierdere inutilă de timp, și căutase în agendă adresa hotelului ieftin.* (B07, 21)

(191) *Nu a fost acum prima dată¹⁶ când m-a întrebat încă din gară „Où est Nicholas?”* (B03, 750, 112)

(192) *Cealaltă fată, o infirmieră, și-a trăit coșmarul vieții în cele patru zile cât a stat sechestrată la Titiriga.* (J02, 233)

Adjectivul *singurul*, cuantificator de unicitate, poate fi asimilat sub aspectul extensiei numeralelor de mai sus:

(193) *În '97, în ajunul Madridului, România a fost singura țară candidată la NATO care a participat la operațiunea Alba, menită să restabilească ordinea în Albania intrată în haos.* (J01, 501)

(194) *În felul acesta, observă încă o dată Mircea Eliade, „un univers religios desacralizat și o mitologie demitizată au alcătuit și au hrănit civilizația occidentală, singura civilizație care a reușit să devină exemplară.”* (AC03, 385)

3.3. Considerații statistice □ i concluzii

Determinanții „tari” au cea mai mare frecvență de ocurență în GD care domină relativă completivă. Dintre aceștia, numele cu morfem de determinare definită este net preferat celorlalte categorii de determinanți. Ne interesează aici să prezentăm rezultatele statisticii efectuate pe corpus în privința frecvenței determinanților tari și să comparăm cifrele obținute cu cele obținute pentru determinanții slabi și pentru numele fără determinant.

Relativizator	Construcții	Procent I (după relativizator)	Procent II (în total RC)
<i>care</i>	1969	67,77%	53,51%
<i>ce</i>	190	31,45%	5,16%
<i>unde</i>	43	58,10%	1,16%
<i>când</i>	44	62,85%	1,19%
<i>cât</i>	4	33,33%	1,08%
<i>cum</i>	12	100%	0,32%
<i>de</i>	1	100%	0,03%
Total	2263	–	61,51%

Tabelul 7 – Ponderea antecedentilor cu determinanți tari în microcorpusul relativelor complete

La finalul descrierii antecedentului substantival al relativei complete, se impune o comparație între tipurile de determinări în privința frecvenței lor ca antecedenti ai RC (cu antecedent realizat fonetic). *Tabelul 8* sintetizează datele pe care le reprezentăm grafic în *figura 1*:

Relativizator	S nedeterminat	S cu determinanți slabi	S cu determinanți tari
<i>care</i>	4,72%	11,85%	53,51%
<i>ce</i>	1,28%	0,97%	5,16%
<i>unde</i>	0,16%	0,51%	1,16%
<i>când</i>	0,24%	0,10%	1,19%
<i>cât</i>	-	0,19%	1,08%
<i>cum</i>	-	-	0,32%
<i>de</i>	-	-	0,03%
total	6,4%	13,62%	62,45%

Tabelul 8 – Comparație între antecedenti substantivali

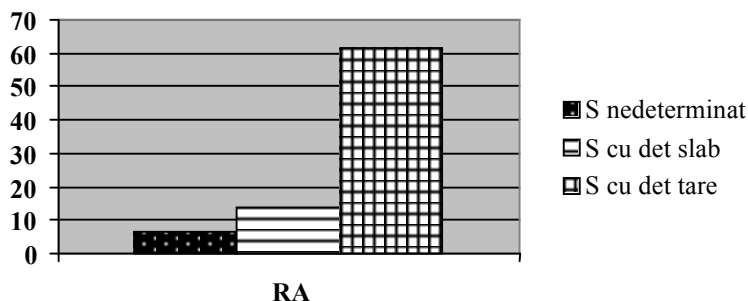

Fig. 1 – Distribuția antecedentilor substantivali în relativele complete

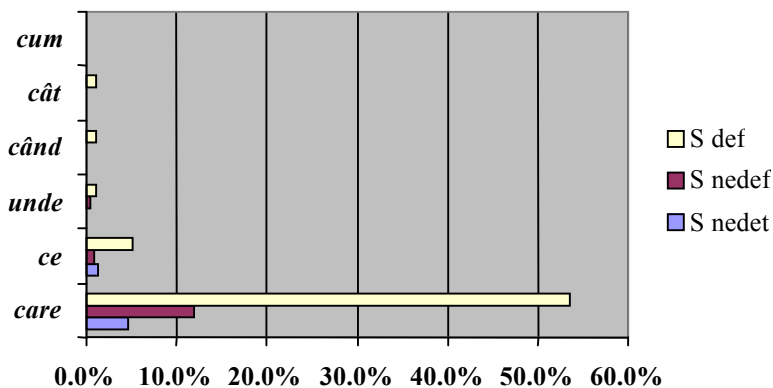

Fig. 2 – Comparație între antecedenții substantivali ai RC, în funcție de relativizator

Reprezentările grafice de mai sus pun în evidență faptul că relativele complete cu antecedent nominal manifestă o preferință marcată pentru determinantul puternic. Explicația ar putea fi aceea că activarea cognitivă a informației denotate de centrul nominal antecedent este condiționată în mare măsură de prezența relativei complete. Membrul particular al clasei la care se referă nominalul poate fi identificat numai prin decodarea modificării pe care o asigură relativa.

4. ANTECEDENT PRONOMINAL: NOMINALE □ I PRO-NUME

În abordările clasice ale sintaxei propozițiilor relative, pronumele figurează printre antecedenții posibili ai relativelor (restrictive sau non-restrictive). Din perspectiva din care privim relativele românești, se impune să operăm o delimitare în clasa antecedentilor pronominali tradiționali, cu consecințe asupra interpretării antecedentilor în general.

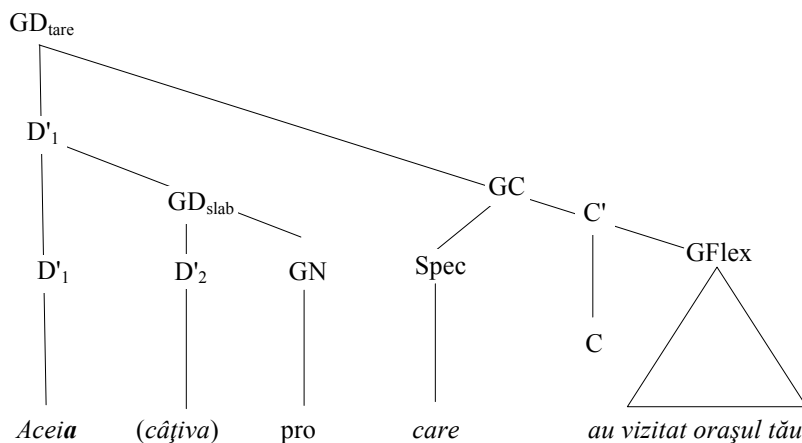
Ipozeza noastră este aceea că din perspectiva relației sintactice cu relativa completivă, există (a) antecedenți pronominali propriu-ziși, GN¹⁷ dominate de o categorie funcțională GD (îi vom numi în continuare *nominale*) și (b) antecedenți pronominali care nu sunt GN, ci GD, un caz particular al realizării antecedentului prin substantiv cu determinant (v. *supra*, § 2-3), pe care îi vom numi în continuare *pro-nume*. Vom considera în aceste

situații că GD care „găzduiește“ relativă completivă are aceeași structură ca în cazurile discutate mai sus, însă substantivul nu are realizare fonetică, așadar, la nivelul FF, „transparent“ este doar determinantul (tare sau slab) – centru al GD – considerat, tradițional pronume. Cf. Cap. 5, (1), reluat aici ca (195), unde „vidarea“ nominalului declanșează acțiunea unor mecanisme prin care constituenții aflați pe noduri superioare îi suplinesc absența. În (195 b), determinantul aflat în poziție superioară, determinantul „tare“, preia trăsătura [+def] a argumentului său nerealizat fonetic (particula deictică, obligatorie pentru demonstrativele pronominale, este reflexul acestui mecanism¹⁸):

(195) a. [*Acei câțiva sportivi*]; *care*; *au vizitat orașul tău*...

b. [*Aceia (câțiva) pro*]; *care*; *au vizitat orașul tău*...

(196)

Ipozeza aceasta pare a fi susținută și de faptul că toți determinanții discutați mai sus funcționează ca antecedenti ai relativelor complete și în absența nominalului, așadar toți determinanții pot fi *pro-nume*.

În clasificările tradiționale, celor două categorii de pronume pe care le avem în vedere le corespund pe de o parte cele care nu pot avea realizare adjectivală: *personale*, *de politețe*, *reflexive*, *indefinite* (formele *cineva*, *careva*, *oricine* etc.), *interogative*, *negative* (formele *nimeni* și *nimic*), pe care le considerăm GN (*nominale*), iar pe de altă parte pronumele *demonstrative*, *indefinite*, *semiindependente* (*cel* și *ceea*) și numeralele, asimilate aici determinanților (*pro-nume*).

Dintre *nominale*, numai cele indefinite și negative pot funcționa ca antecedenti ai relativelor complete. Celelalte se comportă similar cu numele proprii în privința asocierii cu o propoziție relativă, așadar vor accepta relative numai în poziție periferică.

În corpus, am identificat în total 660 de RC al căror antecedent este un pronume sau un numeral (adică atât *nominale* [GN], cât și determinanți *pro-nume* [GD], cu grup nominal fără realizare fonetică). În *Tabelul 9* prezentăm distribuția lor în funcție de tipul de pronume și de relativizatorul pe care îl selectează.

Relativizator	Pro-nume demonstrative	Indefinite		Pro-nume semiindependente	Numerales
		nominale	pro-nume		
<i>care</i>	36	36	43	219	6
<i>ce</i>	19	3	56	240	–
<i>cât</i>	–	1		–	–
<i>unde</i>	–	–		1	–
Total	55	139		460	6
	660				

Tabelul 9 – Distribuția antecedentilor pronominali în relativele complete

4.1. *Nominale indefinite* □ *i negative*

Indefinitele (compuse cu structura: [relativ + -va] sau [alt- + relativ + -a]) *ceva, cineva, careva, altceva, altcineva* etc. se comportă întocmai ca substantivele cu determinant slab, putând primi relative ca unic argument sau în asocieri cu complemente de tip adjectival sau grupuri prepoziționale:

- (197) *Mă întreabă ceva la care nu știu să răspund.* (B10, 416)
- (198) *Dar în alertă ochii se obișnuiseră cu întunericul, copiii țipară iar ceva ascuțit care răsună galben, nu, nu violent, întindea brațul spre ea să o sprijine.* (B09, 68)
- (199) *E.B. are 60 de ani și nu a văzut niciodată pe cineva care să curețe pe Strada Traian Moșoiu, pentru că nimeni nu vine să măture pământul.* (J04, 82)

- (200) *Aici, brusc, căpitanul Rezniciuc și-a amintit că trebuia să ia legătura cu cineva din personalul hotelului care lucrează noaptea.* (J01, 335)
- (201) *Insist în fața lui Diaconescu să delege totuși pe cineva care să susțină punctul de vedere al partidului care l-a dat afară.* (B01, 142, 22)
- (202) *Perspectiva semantică – își propune să furnizeze mijlocul de interpretare a formelor lingvistice și să le pună în corespondență cu altceva, altceva care poate fi realitatea sau formele altei limbi sau ale altui limbaj (non-verbal).* (AC01, 113)
- În același mod se comportă și negativele *nimeni* și *nimic*¹⁹:
- (203) *Colonelul e furios când află că n-am găsit nimic care să se potrivească temerilor noastre.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte...*, p. 210)
- (204) *Nu-i nimic ce le-ar putea sta împotriva* (Virgil Ierunca, „Revista Fundațiilor Regale“, p. 224, *apud* Nilsson, 1969, 46)
- (205) *N-am găsit pe nimeni care să-mi dea vreo informație* (text oral, 2000)

4.2. Pro-nume

4.2.1. Pro-nume semiindependente

4.2.1.1. Cel

Pronumele semiindependent *cel* este cel mai bine reprezentat în corpusul nostru; atât în relativele completive cu relativizatorul *care*, cât și în cele cu *ce*, este mai frecvent decât demonstrativul „independent“.

Cel are flexiune casuală, precum și forme distincte de gen și număr, ceea ce face posibilă utilizarea lui ca substitut al numelui în orice poziție sintactică.

Ca antecedent al relativei, apare în trei categorii de construcții în care actualizează următoarele valori: (a) deictic pentru un nominal vid cu trăsătura [+Uman]; (b) anaforă a unui nume propriu / comun deja menționat; evită repetiția și permite lansarea unei noi predicatii; (c) anaforă în construcții relative scindate.

- a) **deictic** pentru un nominal vid cu trăsătura [+uman]: *persoană, ins, individ, om*:
-

De obicei, în această ipostază, referința nominalului *pro* cu trăsătura [+Uman] se reconstituie cu ajutorul relativei, care funcționează astfel ca o expresie referențială aflată la prima mențiune în context:

- (206) **Cel care** va reprezenta România la „Fifa 2002“ este cetățean austriac de naționalitate română. (J04, 87)
- (207) *I se întâmplă să rămână ca trăsniță pe trotuar (**cei care** se izbeau de ea își cereau scuze)* (B07, 52)
- (208) *Lumea îi privea curioasă, mirată chiar, iar **cei ce** traversau ulițele alandala nu se sinchiseau să se dea la o parte, nici să se grăbească să ajungă dincolo.* (B02, 561)
- (209) *În plus, date de ultimă oră pun serios sub semnul întrebării bonitatea **celor care** ar urma să devină acționarii majoritari ai băncii.* (J01, 338)
- (210) *Atunci au văzut **cei ce** stăteau la rând că pe coșmelie scrie ceva.* (B02, 603)
- (211) *Lista neagră a **celor care** sfidează regulile comerțului civilizat este completată zilnic.* (J03, 421)
- (212) *Frații George și Vasile Assan – primul dintre ei, deputat și președinte al Camerei de Comerț și Industrie, al doilea, inginer – au fost urmașii direcți ai **celui care** a adus mașina cu aburi în România și a întemeiat prima uzină cu vapori pentru morărie și pentru fabricarea lacurilor și vopselelor.* (J01, 242)

Când nominalul substituit (fără nici o sursă referențială în context) este [-Animat], se folosește forma de feminin și se preferă relativizatorul *ce*:

- (213) *În **cele ce** urmează vom prezenta și alte elemente componente ale procesului de comunicare: feed-back-ul, canalele de comunicare, mediul comunicării, barierele comunicaționale.* (AC01, 53)
- (214) *Simbolistica a fost esențială în toată această aventură extraordinară – și asupra ei voi insista în **cele ce** urmează.* (B03, 650, 05)

În (215), *cel* substituie, ca și în exemplele anterioare, un nominal cu trăsătura [+Uman], însă în cele trei ocurențe din enunț, deși sunt în serie coordonată, referința nominalului substituit nu este identică, pentru că ea se reconstituie prin „fuziunea“ antecedent-relativă:

- (215) *Instructajul locatarilor, introductiv general, local și periodic, se consemnează în fișa individuală, care constituie o filă a cărții de imobil semnată propriu, atât de [cel care a efectuat instructajul]_i, de [cel care este instruit]_j, cât și de [cel care verifică totul]_k. (B08, 62)*

Uneori, în locul complexului [pronume semiindependent *cel* + relativă completivă] locutorul are la dispoziție un echivalent lexical (care să conțină și informația din relativă), dar preferă formula perifrastică, fie din rațiuni stilistice (216), (217), fie pentru mărcile aspectuale conținute de predicatul relativei (218):

- (216) *În aceste condiții, actul critic devine imposibil în afara sensibilității participative a celui care citește [= a cititorului] (AC03, 129)*
- (217) *Primul care a sesizat acest fapt a fost logicianul Charles Morris, care stabilește în cadrul procesului semiotic (de funcționare a semnelor) trei dimensiuni: sintaxa echivalentă cu studiul relațiilor care se stabilesc între semne, semantica având în vedere studiul relațiilor dintre semne și obiectele pe care le semnifică și pragmatica care își propune studiul relațiilor dintre semne și cei care le folosesc. [= utilizatori] (AC03, 235)*
- (218) *Cea mai mare parte a celor care au rămas fără un loc de muncă [= a șomerilor] au migrat în agricultură, unde productivitatea muncii este de aproape trei ori mai mică decât în industrie, fapt ce a condus la reducerea eficienței economice și a veniturilor populației pe ansamblul societății românești. (J01, 324)*

În exemplul de sub (219), *cel* este antecedent pentru două relative, însă numai una dintre ele ar putea fi „redușă“, așadar, alegerea formulei este impusă de respectarea simetriei construcției:

- (219) *Expunerea – este forma de discurs care angajează în mod explicit personalitatea, opiniile, sistemul de valori ale celui care vorbește [= oratorului], care își transmite opiniile cu privire la un subiect [? transmițătorului de opinii]. (AC01, 141)*
- b) ***anaforă** a cărei sursă referențială poate fi un nume propriu sau un nume comun menționat deja în context; pronumele semiindependent are și aici o valoare demonstrativă deictică, destul de pregnantă:*

- (220) *După turnir stau de vorbă cu Uta Gabrih, **cea care** a făcut, împreună cu Bernd Gutbelret, documentarea pentru istoria trenului sud-nord, care a devenit astăzi *Literaturexpress*. (B03, 389, 61)*
- (221) *Pe atunci era și vicepreședinte al Elvila, **cea care** a supt banii FMOA. (J01, 194)*
- (222) *Da, dar vă gândiți că există oameni care vin din schimbul doi, dacă dumneavoastră spuneți până la ora 22, **cei care** vin la ora 24 de la serviciu, ei ce siguranță mai au? (C05, 03)*

În aceleași condiții funcționează și pronumele personale ca sursă referențială a anaforicului:

- (223) *Mă întreb scriind aceste rânduri dacă noi, **cei care** am călătorit cu *Literaturexpress*, am comunicat? (B03, 501, 115)*
- (224) *Tocmai de aceea înțelegerea corectă a comunicării are o mare valoare pentru dumneavoastră, **cei care** vă propuneți să nu fiți simpli executanți în procesele social-politice, culturale, educaționale ori de altă natură. (AC01, 05)*

Sursa referențială poate fi o descriere definită menționată anterior în discurs, la distanță (225) sau în imediata vecinătate (226). În această ipoteză, *cel* fie evită o repetiție supărătoare, fie preia o referință „colectivă“ [cf. (227), unde *cel* rezumă o serie de antecedenti]:

- (225) ***Mesajul neverbal** este cel mai apropiat de realitatea emitentului și este **cel căruia** i se acordă de către interlocutor atenția cea mai mare. (AC01,187)*
- (226) *Nu, toată nebunia se concentrează asupra unei singure fraze. **Cea în care** Severin zice că a văzut probe indubitabile privind spionii. (B01, 155, 24)*
- (227) *„Primul“ îmi apare copleșit, încălecat de șefii partidelor aliate, de Președinte, de miniștri, de propriii consilieri, **de cei care-i fac agenda** (...) (B01, 308, 48)*

Un aspect interesant remarcăm în construcțiile de tipul celor de sub (227), (228), în care gruparea (*cel* + *propoziția relativă*) nu conturează extensitatea nominalului sursă, ci face un comentariu, aduce o informație suplimentară despre sursa referențială, ca și relativele periferice:

- (228) *De altfel, între multele inepții pe care le-a debitat actualul primar și candidat la primărie, **cel care** face jocurile la Radet, ca să*

capteze benevolenția alegătorilor a fost și aceea că nu vor mai duce dorul apei calde. (J01, 233)

c) ***anaforă în construcții scindate***

Antecedentul lui *cel* (și implicit, sursa referențială a relativizatorului) poate fi topic:

(229) *Deși tocmai el fusese **cel care** avusese ideea de a rămâne.* (B02, 149)

(230) *Și credem în continuare în pragmatismul Occidentului. Dar tocmai acest pragmatism este **cel care** poate determina în cazul „afacerii Costea” o excomunicare politică oficială a lui Ion Iliescu, ca și a lui Teodor Meleșcanu, și a altor lideri PDSR și ApR de către Occident.* (J01, 515)

(231) *Pentru centrele de la Bacău și Craiova, **cele la care** Avocatul Poporului a găsit înțelegere pentru sediul...* (J03, 215)

(232) *Mama era **cea care** dădea întotdeauna semnalul.* (B05b, 09)

(233) *Unde nu e omul, nu e nici rău și nici bine: nu este lumină acolo unde nu sunt ochi s-o vadă, căci **cei care** fac lumina, cu toate culorile ei.* (B06a, 53)

sau poate fi rematizat:

(234) *La granița între Polonia și Germania, paradoxal, **cel care** are probleme e chiar Nae.* (B03, 477, 112)

(235) ***Cel care** alege este întotdeauna publicul, căruia îi plac cântecele de dragoste.* (J03, 423)

(236) ***Cea care** înclină cel mai mult balanța este suprafața de pământ pe care un imobil o are în dotare.* (J04, 64)

În (237), *cei* are ambele valori: *cei*₁ este substitut al unui nominal [+Uman], *cei*₂ este anaforă pentru topicul construcției scindate:

(237) ***Cei**₁ ce cumpără cărțile sunt în general tineri, care, aflați la început de drum, doresc să afle cât mai multe. În schimb, **oamenii** în vârstă, cu resurse materiale puține, sunt **cei**₂ ce renunță la cărți.* (J03, 484)

Pronumele semiindependent poate fi cuantificat, de regulă cu cuantificatorul universal *tot*:

- (238) *Bună, PRO TV! Eu am sunat cu un singur scop și vreau să transmit lumii întregi, tuturor celor ce ascultă aceste mesaje.*
(C01, 292)

Nu am întâlnit nici un exemplu în care *cel* să aibă și determinanți adjectivali, în afară de relativă. Credem că în astfel de construcții (*cel* + adjectiv + relativă) lectura relativei va fi întotdeauna apozitivă, așadar relativă e sintactic periferică, pentru că adjectivul este deja echivalent al unei relative complete: *cei bătrâni = cei care sunt bătrâni*²⁰:

- (239) a. *Cei bătrâni, care mai știu unde să caute, nu mai au putere, iar tinerii, care au putere, nu știu unde să caute.* (J01, 49)

b. ?? *Cei bătrâni care mai știu unde să caute...*

Și *cel* cu determinanți prepoziționali pare să respingă relativă completivă:

- (240) a. *...cei de peste hotare, care vin aici de mulți ani pentru practicarea sporturilor de iarnă,...* (J03, 40)

b. ?? *...cei de peste hotare care vin aici de mulți ani...*

Un exemplu cu statut de unicat în corpusul nostru²¹ este exemplul în care determinantul semiindependent selectează alt relativizator în afară de *care* și *ce*. În (241), selecția lui *unde* este posibilă pentru că nominalul sursă referențială pentru *cel* este un locativ:

- (241) *Punctul informativ, cel unde se aflau computerele, era așezat, cu discreție, la dreapta Pseudo-Sanctuarului, dându-le posibilitatea celor interesați să afle detalii despre România.* (B03, 1007, 130)

Unii vorbitori nu reușesc să marcheze corect poziția sintactică a determinantului semiindependent. Greșeli de acord sau de regim prepozițional și anacoluri am întâlnit numai în exemple cu forma de feminin a lui *cel*:

- (242) *N-am vrut decât să atrag atenția opiniei publice a celor ce se întâmplă la Focșani...* (C03, 39)

- (243) *Celor care se leagă de „Tânăr și neliniștit“: dau dovadă de o incultură acută.* (C01, 168)

4.2.1.2. Ceea

Încadrăm tot în clasa pro-numelor semiindependente și forma *ceea*, cu mențiunea că este cea mai lipsită de autonomie dintre demonstrative: *acel(a) > cel > ceea*.

Forma *ceea*, având sens neutral și o relație slăbită cu restul paradigmei, ar putea fi considerată complet dependentă de propoziția relativă (de altfel, am arătat, *supra*, Cap. 4, că această interpretare este preferată în literatura de specialitate), însă din cauza unor subtile diferențe de comportament manifestate de gruparea *ceea ce* în anumite configurații sintactice relative, preferăm să vorbim despre două ipostaze ale grupării: *ceea ce*₁, formă aproape aglutinată, pe care o numim *relator*, conectiv al unor relative periferice și *ceea*₂ (antecedent al unei RC) + *ce* (relativizator). Așadar, ne referim aici la *ceea*₂, pe care îl considerăm determinant semiindependent (cu cel mai mic grad de autonomie) având cel mai efasat sens demonstrativ dintre toate formele paradigmei, asociat unui *pro* cu trăsătura [-Animat], abstract:

(244) *Se consideră, de exemplu, că într-o conversație cu o femeie, ceea ce exprimă ochii este mult mai important decât ceea ce exprimă cuvintele.* (AC01, 197)

Frecvent, *ceea + ce* se regăsesc în construcții relative scindate, în care componentul rematizat este un constituent propozițional – o subordonată conjuncțională cu conectivul *că*:

(245) *Ceea ce m-a surprins cel mai tare este [că nu a sunat cel mai curajos dintre ziariștii României – Alcibiade].* (C01, 343)

(246) *Ceea ce mi se pare într-adevăr demn de apreciat este [că acțiunii au recunoscut de la început strădania staff-ului și a salariaților] (...)* (J03, 537)

(247) *Ceea ce i s-a reproșat fostului învingător de la Wimbledon a fost faptul [că a declarat că domiciliază la Monaco, paradis fiscal, în care nu se plătește impozit pe venit, deși el locuia cea mai mare parte a timpului la Munchen].* (J03, 538)

4.2.2. Pro-nume indefinite

Ca antecedent al relativelor complete, *pro-numele* indefinite se află pe locul al doilea ca frecvență, după cele semiindependente. Trăsăturile lor semantice, de cuantificatori slabi, se conservă și în această ipostază, pentru că, așa cum am arătat, diferența dintre pronumele și adjectivele pronominale corespunzătoare constă doar în calitatea nominalului: realizat fonetic sau vid. Așadar, *pro-numele* indefinite (de altfel și cele demonstrative și numeralele) vor avea, în *ceea ce* privește relativa asociată, același

comportament cu corespondentele adjectivale, tratate aici ca noduri D care domină GN.

4.2.2.1. Tot

Pro-numele indefinit *tot*, ca antecedent al RC cu *care*, are flexiune după gen, număr și caz; el funcționează ca un cuantificator universal cu extensie asupra întregului GD:

(248) *Vreau să-ți spun că ești cel mai tare post **dintre toate care** există și vreau să-i transmiți lui Andrei Gheorghe, de la emisiunea „13-14”: a fost cea mai tare emisiune cea de astăzi, în legătură cu drogații.* (C01, 145)

(249) ***Toate care** trag acolo merg la București.* (C04, 80, 27)

Informal, aceasta s-ar putea parafraza prin: „pentru $\forall x, x = \textit{pro}$ și [x trag acolo], $\exists x, x = \textit{pro}$ și [x merg la București]“

În construcțiile cu RC al căror conector este relativizatorul *ce*, *pro-numele tot* se utilizează invariabil, în acest caz, domeniul său de cuantificare fiind GD + relativa completivă. Parafraza informală pentru (250) este: „pentru $\forall x, x = \textit{pro}$, [am crezut *pro*]“.

(250) *O imagine, asta a fost **tot ce** am crezut.* (C04, 145, 148)

În situațiile în care relativa completivă cu *ce* are ca antecedent *pro-numele* semiindependent *ceea*, domeniul de cuantificare al lui *tot* este GD, ca în cazul lui [*toți / toate + care*]. Aici, *tot* e invariabil sau marcat [+Neutru]²², din cauza sensului neutru al lui *ceea*.

(251) *„Tot ceea **ce** nu este interzis de lege este permis”. Așa spunea, în urmă cu vreo doi ani, la un pas de a fi linșat de investitori, George Danielescu.* (J01, 654)

4.2.2.2. Unul / altul

Unul, altul se pot „acorda” cu un *pro* cu trăsătura [+ Personal], preluând, în același timp și mărcile de gen și număr asociate acestui *pro*:

(252) *Mai bine ai da niște filme sexi la ora aia, că mi se pare mult mai grav să dai o melodie cu **unul care** vrea să-și tragă un glonț în cap, decât să-i criticați pe aceia de la „VANK” care, cică după voi, spun numai obscenități.* (C01, 141)

(253) Există **unii care** nu publică drept la replică, nu știu **care sunt** considerentele, de mult...poate sunt întemeiate. (C03, 20)

În (254), *una* și *alta* funcționează ca anafore și conectori discursivi de ordonare pentru o expresie referențială cu trăsătura [-Animat]. Asocierea contextuală cu numeralul provoacă o lectură ambiguă pentru *una* (cuantificator indefinit sau de cardinalitate):

(254) *Partea complicată a lucrurilor constă în aceea că orice text literar poate fi abordat din trei perspective diferite: **una care** urmărește descrierea sa ca unitate autonomă, autosuficientă (relația semn-semn), **alta care** are în vedere referențialitatea (relația semn-obiect) și în sfârșit, **o a treia**, de natură pragmatică, **care** privește relația semn-autor sau semn-cititor.* (AC03, 168)

Pro-numele *vreun* (*vreo* + *un*), are un comportament similar cu *un*:

(255) *Nu avem **vreunu'** care merge direct la Frankfurt?* (C04, 82, 138)

În (256), *una* este un anaforic (neutral) de tipul lui *cel* din construcțiile scindate, fără rol în creșterea accesibilității expresiei referențiale, ci doar de instrument de construcție pentru o formulă emfatică:

(256) *Or, construcția scriitorilor e **una care** se bazează esențial pe comunicare.* (B03, 534, 124)

4.2.2.3. Mult / puțin / atâtă

Similar cu *unul*, *altul* funcționează și *puțini*, *mulți* (obligatoriu plural) și *atâta* (*atâția*, *atâtea*). Când sunt prima mențiune în context (257), au întotdeauna trăsătura [+Personal] preluată de la *pro* vid, când funcționează ca anafore (258), (259), preiau de la expresia referențială mărcile de gen și număr:

(257) *Sunt **mulți care** n-au posibilitatea să plătească această sumă, nici să stea cu chirie sau în gazdă.* (C01, 149)

(258) *Într-o seară, una din **puținele în care** grefierul ajunsese acasă înaintea lui, comisarul intră în sufragerie suflând zgomotos pe nări; aruncă nemulțumit pălăria pe canapea, iar el însuși se aruncă într-un fotoliu, îmbufnat, nervos, mut, pentru a semnala astfel că are ceva important de comunicat, așteptând să fie întrebat ce anume.* (B06b, 60)

(259) *Din momentul ăla încolo, să vedeți c-o să se-nîmple ceva împotriva presei din România, presa n-o să mai aibă **libertatea asta**,*

[*atâta câtă a fost până acum*] de exprimare²³, pentru că, sigur că atunci o să se joace alte interese, alte tipuri... (C03, 56)

Remarcăm în exemplul (260) o ambiguitate a lecturii lui *mulți*. Construcția poate primi două interpretări: (1) *mulți* = *pro-nume* (GD cu *pro*), în poziție sintactică de subiect în matrice; (2) *mulți* = adjectiv, nume predicativ în matrice, iar relativa are antecedent vid. Desigur, marca de determinare graduală ar sugera opțiunea pentru cea de-a doua interpretare, însă pronumele *mulți*, *puțini* nu sunt incompatibile cu astfel de mărci.

(260) *Am dat și eu nenumărate mesaje la această rubrică. Mesajele mele nu aveau scopul de a te lăuda, sunt deja mult prea mulți care o fac.* (C01, 144)

4.2.3. Pro-nume demonstrative

Și demonstrativele cunosc cele două ipostaze discutate mai sus: prima mențiune în context, substitute ale unui *pro* cu trăsătura [+Personal] (cf. 261) și anaforic (262,263):

(261) *Mai întâi de toate trebuie spus că nu sunt dintre aceia care cred că poezia este intraductibilă.* (B03, 496, 124)

(262) *În ultimă instanță, ea e aceea care asigură coeficientul de generalitate și specificitate al studiilor de istorie și critică literară.* (AC03, 81)

Remarcăm că și demonstrativul poate contribui la focalizarea unui constituent:

(263) *Secvența care îmi stăruie în minte e aceea în care personajul își agită în aer buletinul încercând parcă să-și confirme sieși identitatea.* (B03, 589, 77)

Uneori, demonstrativul și relativa funcționează ca o cataforă:

(264) *Stând așa, apare și acela de care îmi era dor, Lelu.* (B10, 92)

Am arătat că în unele construcții, demonstrativul nu este anaforic, ci prevalează funcția lui de deictic. Deicticul poate trimite la un referent generic, cu lectură de tip specie sau la un referent specific, menționat pentru prima dată în context. În această ipostază, propoziția relativă (sau alte mijloace lingvistice care nu fac obiectul discuției noastre) contribuie la saturarea lui referențială (în absența unei specificări gestive a semnificației²⁴).

- (265) *Deci ăsta, Dorin și Mirela, celălalt cu tipa respectivă, și **ăla care** mă enervează pă mine... el e el e suspectat că... când noi aveam examene el era mereu afară. Când ăștia își făceau lucrarea. Când Dinu avea examen, erau ălalți afară.* (C04, 78, 64)
- (266) *Și oare de ce mă indis pune mutra **ăstuia care** vinde iaurt?* (B05a, 46)

Alteori, cele două ipostaze se pot amalgama (am subliniat cu linie punctată subțire) sursa referențială a demonstrativului anaforic), locutorul punând la dispoziția colocutorului mijloace suplimentare de interpretare: saturarea referențială prin intermediul antecedentului se conjugă cu procesul „computațional“ de saturare prin intermediul informației din relativă:

- (267) *Și-ai mei care nu mai îmi sunt buni, **ăia care** mi i-ai luat tu până așa, sunt din spandex.* (C04, 63, 124)

Demonstrativele pot fi cuantificate, ca și semiindependentele *cel și ceea*:

- (268) *Dacă nu ne-a ieșit neapărat, suntem noi primii răspunzători. Dar și **cu toți ceilalți care** au venit în jurul nostru.* (C04, 79, 146)
- (269) *Gângavul din Scornicești și **toți acei ce** au fost cu ei, coate-goale, s-au îmbogățit pe spinarea poporului.* (B10,760)

4.2.4. Numerale

Numeralele „tari“ sau „slabe“ pot funcționa ca antecedent al relativei în aceleași condiții ca determinanții demonstrativi sau indefiniți. Domeniul lor de cuantificare este GD, cu complement *pro*:

- (270) ***Primii care** au pledat împotriva au fost domnii Câmpeanu și alții câțiva...*(C04, 76, 149)
- (271) *Aș vrea să fiu **printre primele care** face o urare de sănătate, fericire, multe bucurii și împliniri în viață Andreei Esca.* (C01, 466)
- (272) *Eu n-am văzut decât **vreo doi sau trei care**-au votat, restul s-au abținut.* (C03, 19)

Menționăm deocamdată fără a comenta structura, o ipostază a relativei completeive fără relativizator, al cărei antecedent este un numeral care cuantifică tot un GD cu *pro*:

- (273) *O să fiu **prima o** să-l felicit.* (C03, 34)

4.3. Considerații statistice

Am refăcut *Tabelul 9*, prezentând distribuția antecedentilor pronominali în funcție de distincțiile cu care am operat în descrierea lor. *Tabelul 10* prezintă frecvența antecedentilor de tip *nominal* și *pro-nominal* în relațiile complete din corpus.

Relativizator	Nominale		Pro-nume (D „tari“)		Pro-nume (D „slabi“)	
	Constr.	%	Constr.	%	Constr.	%
<i>care</i>	36	1,23	273	9,39	31	1,06
<i>ce</i>	3	0,49	314	51,98	1	0,16
<i>cât</i>	1	8,33	–	–	–	–
<i>unde</i>	–	–	1	1,35	–	–
Total	40	1,08	588	15,98	32	0,86

Tabelul 11 – Ponderea antecedentilor pronominali în relațiile complete (după relativizator)

Din cifrele de mai sus rezultă că pro-numele „tari“ (*tot, cel și ceea*) reprezintă antecedentul predilect al relativelor cu *ce*, pentru RC cu *care* reprezentând doar a zecea parte dintre opțiunile privind antecedentul. Pentru ceilalți antecedenti se optează doar într-o mică măsură.

Ultimul rând din tabel conține procentele calculate pentru totalul relațiilor complete, indiferent de relativizator.

După ce am văzut care este distribuția și frecvența fiecărui tip de antecedent (cu realizare fonetică) în relațiile complete, putem compara cifrele, pentru a face unele considerații privind relația dintre relațiile complete românești și gradul de determinare a antecedentului, precum și în privința gradului lui de accesibilitate.

Vom grupa antecedenti discutați *supra* (1.1. – 1.4), în trei categorii, în funcție de gradul de determinare: (i) nedeterminat (substantive nedeterminate); (ii) determinat slab (substantive cu articol nedefinit sau cu determinant slab, precum și *nominale* și *pro-nume* slabe); (iii) determinat forte (substantive cu articol definit, substantive cu determinant tare și *pro-nume* tari). Rezultatele calculului²⁵ (*Tabelul 11* și *Figura 3*) demonstrează o netă preferință a relativelor complete pentru antecedenti cu determinare forte.

Nedeterminare	Determinare slabă			Determinare forte	
	<i>S det nedef</i>	<i>Pro-nume</i>	<i>Nominale</i>	<i>S det def</i>	<i>Pro-nume</i>
6,4%	13,64%	0,86%	1,08%	61,51%	15,98%
	15,58%			77,49%	

Tabelul 12 – Gradul de determinare a antecedenților propozițiilor relative complete

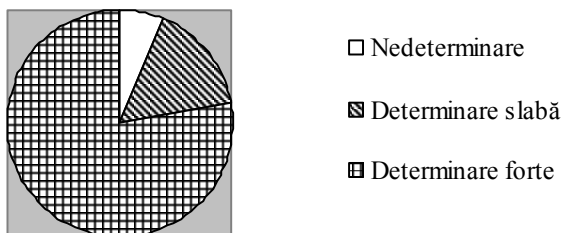

Fig. 3 – Gradul de determinare a antecedentului în RC

NOTE:

- ¹ Am inclus aici și substantive pentru care nedeterminarea este impusă sintactic, de prepoziție.
- ² Se poate vorbi, în situații de acest tip și de o dificultate din partea locutorului, nu în privința identificării, ci în privința codării lingvistice; vorbitorii au adesea dificultăți în privința acordului corect între relativ și antecedent; în scris, greșelile de acord sunt destul de rare, totuși am întâlnit câteva situații în care se identifică greșit termenul care dirijează acordul, din cauza distanței și din cauza interferenței provocate de relativă: *NUMĂRUL mare de TIR-uri și persoane [care aleg vămile Nădlac și Vârșand să iasă din România] AU DUS aproape la blocarea punctelor vamale.* (J03, 189)

-
- ³ Termenul pe care îl reia este la plural.
- ⁴ Diaconescu, 1992, le consideră reluări; în opinia sa, reluarea este un caz particular de apoziție care are doar rol structural; ea nu aduce informație suplimentară față de bază, ca apoziția.
- ⁵ Pentru opinia că aceste construcții sunt o abatere de la normă, cf. Iordan, 1956.
- ⁶ Cf. Cornilescu, 2002, 26.
- ⁷ V. *supra*, Cap. 3, § 3, exemplele create de noi pentru a ilustra analiza în termenii lui Wilmet.
- ⁸ Semnalăm aici o incompatibilitate între selecția modală și relativizator: în cazul relativelor cu *ce*, modul selectat nu poate fi conjunctivul, ci se va folosi viitorul indicativului sau condiționalul dacă antecedentul are sens virtual; din păcate, în toate cele 33 de construcții cu *ce* antecedentul substantiv articular nehotărât este folosit cu sens real, specific.
- ⁹ Am încadrat exemplul în categoria relativelor periferice cu antecedent pronume semiindependent.
- ¹⁰ Remarcăm și în acest enunț acordul predicatului din relativă cu subiectul din matrice.
- ¹¹ Două ocurențe.
- ¹² Cf. raportul calculat pentru antecedentul nedeterminat, de asemenea în favoarea relativizatorului *care* (15% vs. 5%).
- ¹³ Și aici procedăm ca în cazul substantivului nedeterminat și al celui determinat nedefinit, procentul indică ocurența antecedentului respectiv în cadrul construcțiilor cu *care*, *ce*, *unde* etc.
- ¹⁴ Vom ilustra o serie de combinații în capitolul rezervat funcțiilor categoriei relativizate.
- ¹⁵ Acesta este singurul exemplu identificat în corpusul nostru cu pronumele invariabil *de*.
- ¹⁶ Gruparea *prima dată* tinde să devină locuțiune adverbială, însă am înregistrat-o aici ca substantiv cu determinant pentru că nominalul *dată* poate fi încă întâlnit și la plural: *primele dată*.
- ¹⁷ Tratarea acestor pronume ca GN poate ridica unele probleme de adecvare la teoria sintactică; de regulă, nominalele *cineva*, *ceva*, *nimeni* se consideră a fi cuantificatori, așadar plasarea lor în poziția pe care le-am alocat-o poate să nu fie riguroasă; constituenții respectivi sunt deplasați prin operația QR – ridicarea cuantificatorilor – deplasare care are loc în FL. Fiind constituenți deplasați, nu pot ocupa poziție de centru. Aici însă ne interesează mai mult relația lor cu relativă și ni se pare mai convenabil un tratament unitar pentru toate pronumele, așadar vom considera că aceste forme sunt GN, fără a preciza poziția lor în cadrul acestei proiecții maximale.
- ¹⁸ S-ar putea formula obiecția că demonstrativul pronominal funcționează și fără particula deictică, cf. *Acei care...*, însă credem că aici avem de-a face cu un fenomen

-
- de „ștergere“ ulterioară a particulei, mai degrabă decât cu o nepreluare a trăsăturii [+def].
- ¹⁹ Am recurs la alte izvoare, pentru că în corpusul nostru nu am identificat nici un exemplu cu antecedent negativ.
- ²⁰ Cf. Pană-Dindelegan, 1992, 42, unde adjectivul și relativa sunt în distribuție contrastivă în contexte cu pronumele semiindependent *cel* ca centru de grup.
- ²¹ Dar aceasta nu înseamnă în mod obligatoriu că e vorba de o construcție foarte rară în limbă.
- ²² Cf. Cornilescu, 2002, 28, discuția despre demonstrativele neutre (ex.: *asta*), care de asemenea se acordă cu un centru nominal vid *pro*: „acest tip de *pro* este întotdeauna [+Neutru]“. În cazul pe care îl avem în vedere, *ceea* se acordă cu un *pro* neutru, de unde trăsătura percolează până la cuantificatorul *tot*.
- ²³ Remarcăm aici un caz destul de rar de dislocare a determinanților unui nominal: relativa avansează înaintea determinantului prepozițional.
- ²⁴ Cf. Moeschler și Reboul, 1999, 342 ș.u., care, preluând distincția lui Sperber și Wilson, 1990, în legătură cu *semnificația descriptivă* vs. *semnificația procedurală*, arată că demonstrativele sunt susceptibile de a primi două interpretări: „semnificația lor lexicală nu este descriptivă, ci computațională [procedurală, *n.n.*, M.G.], iar procesul pe care această semnificație îl indică se aplică situației enunțiative“, așadar, când sunt întrebuințați ca termeni deictici (non-gestici), „situația enunțiativă este accesibilă procesului indicat prin referința virtuală, iar acest proces este suficient pentru a le preciza acestora un referent“ (Moeschler și Reboul, 1999, 343).
- ²⁵ Totalul reprezintă 99,47%, cele 0,53 procente (aproximativ 19 construcții din 3679 de relative complete) care lipsesc reprezintă toleranța de eroare, inerentă în orice statistică și în particular explicabilă prin dificultatea sortării cvasi-automate a unui volum foarte mare de material.